Årbog 1995

Mangfoldighed og fællesskab

Det mellemkirkelige Råd
Maj 1996

Udgiver:
Det mellemkirkelige Råd
Vestergade 8, 1.
1456 København K
Tlf: 33 11 44 88
Fax: 33 11 95 88

Redaktion:
Britta Schall Holberg
Verner Bruhn
Niels Thure Krarup
Knud Sørensen
Ane Hjerrild (ansvarshavende)
Klaus Meisner

Tryk:
Rosendahls Bogtrykkeri A/S, Esbjerg

1. oplag: 2.000

ISSN: 0906-5946
ISBN: 87-87073-14-5

Indhold

Forord
af Det mellemkirkelige Råds formand, Britta Schall Holberg, 4

Europæiske udviklingslinjer
af Henning Christophersen, 6

Det folkelige remtræk
af Johs. Nørregaard Frandsen, 13

Lidt om Det mellemkirkelige Råds forhistorie
af Johs. Langhoff, 23

Det lutherske Verdensforbund
af Karsten Nissen, 32

Kirkernes Verdensråd
af Anna Marie Aagaard, 44

Konferencen for Europæiske Kirker
af Birgitte Thyssen, 53

Nordisk Økumenisk Råd
af Kirsten Clement, 68

Det mellemkirkelige Råd i 1995
af sekretariatschef Ane Hjerrild, 74

Regnskab 1995
ved kasserer Johannes Andersen, 89

Vedtægt for Det mellemkirkelige Råd, 93

Forord

Temaet i Det mellemkirkelige Råds årbog 1995 er udsprunget af en drøftelse, vi havde i informationsudvalget om den verden, vi lever i.

Vi talte om, hvordan polariseringen præger alt omkring os.

Man kan roligt sige, at det er mangfoldigheden, der kendetegner verden. Den viser sig i teknologiens udvikling, hvor internettet er et godt eksempel på, hvordan vi hver fra vores hjem kan komme i kontakt med andre mennesker i helt andre egne af jorden. Vi kan hver især hente viden, uanset landegrænser, sprog og nationalitet.

Også på anden måde viser mangfoldigheden sig: Folk, lande, kirker ønsker at vise deres identitet, deres historie, deres tro. Demokratiseringen, som skrider fremad overalt i verden, betyder en understregning af mangfoldigheden. Vi ønsker ikke at være ens. Vi er ikke ens. Og vi ønsker at agere selv. Vi lever midt i mangfoldigheden.

Herefter var det nærliggende for os at spørge: Hvor bliver fællesskabet af? Bliver det hele så polariseret, at enkeltpersoner, folk og kirker kommer til at leve i hver deres egen verden uden fælles værdier? Eller skabes der en række nye fællesskaber, som helt går på tværs af det kendte?

Det var naturligt for os herefter at spørge: Hvordan går det i det mangfoldige samfund med alle de mere formaliserede fællesskaber? Hvordan går det f.eks. med de kirkelige organisationer? Hvordan møder de mangfoldigheden? Hvis nu kirkerne, folkene, baglandet vil selv – hvis baglandet smuldrer?

Vi ved, at en række af de internationale organisationer i disse år drøfter deres forhold til medlemskirkerne. Eller måske er det i virkeligheden det omvendte, der er tilfældet?

Tidligere var det gennem organisationerne, der kunne hentes hjælp, hjælpere, støtte, finansiering. Nogle af de internationale kirkelige organisationer er opstået, fordi man ønskede at bryde isolationen over grænserne. Findes denne isolation mere? Eller, hvis den er brudt: er

der så brug for organisationerne mere? Eller måske fører mangfoldigheden nye problemstillinger med sig, som gør et organisatorisk fællesskab rigtigt og nødvendigt? Det er ikke altid så let at være sig selv, være alene.... måske er der også i en mangfoldig, ja måske næsten kaotisk verden brug for også de mere formaliserede fællesskaber? Men måske stiller mangfoldigheden nye krav til disse fællesskaber?

Disse og mange andre overvejelser førte til, at vi bad en kender af det internationale samfund, tidl. minister og EU-kommissær Henning Christophersen, og en kender af det danske samfund, universitetslektor Johannes Nørregaard Frandsen, skrive hver deres artikel om, hvordan de opfatter det, der sker i den verden, der omgiver dem.

I tilknytning hertil bad vi en række mennesker med tæt tilknytning til en række organisationer skrive om disse organisationer, om deres historie, om deres emnekredse og om nogle af de tanker og problemstillinger, der knytter sig til situationen i dag.

Vi beder læserne opfatte artiklerne som oplæg til en debat omkring hovedtemaet: mangfoldighed og fællesskab – et både/og eller et enten/eller?

Britta Schall Holberg

Europæiske udviklingslinjer

Henning Christophersen

Europa – og for den sags skyld hele resten af verden – oplevede fra Wienerkongressens afslutning i 1815 og frem til Anden Verdenskrig en fuldkommen forandring af de principper, der lå til grund for samfundsmagtens organisation, definitionen af dens opgaver og til sidst også – logisk nok – forholdet mellem samfundet og det enkelte individ.

Gennem dette lange spand af tid fra 1815 til 1939 blev den sene middelalders og den tidlige oplysningstids europæiske fyrstestat afløst af den europæiske nationalstat. Samtidig blev i de fleste nationer autoritære styreformer gradvist erstattet af demokratiske eller populistiske regimer, og sammenfiltringen af stat og kirke blev bragt til afslutning. Den sekulariserede stat, styret af mere anonyme politiske kræfter, blev indrettet på den nationale overbevisnings præmisser og fik således ansvaret for den europæiske udvikling på et tidspunkt af stor og kritisk betydning. Det skete samtidig med, at det industrielle gennembrud forandrede årtusindgamle erhvervsmæssige strukturer, og nye sociale opdelinger fandt sted i kølvandet af byernes voldsomme vækst og landområdernes affolkning.

Nationalstatens regerende grupper og partier lod i løbet af det nittende århundrede og de første fire-fem årtier af det tyvende alle deres ambitioner indrette efter den nationale enheds geografiske rammer. Lokal, regional og provinsiel lovgivning eller sædvane blev erstattet af national ensartethed. De etniske mindretal i Europa måtte i vid udstrækning acceptere at blive styret direkte fra fjerne hovedstæder, domineret af det store flertals repræsentanter. Multinationale imperier som det Østrig-Ungarske dobbeltmonarki, det spanske hegemoni i Latinamerika og romanovernes russiske helstat blev opløst og erstattet af andre, nationalt klarere definerede lande – eller de blev i Sovjetunionens tilfælde som en undtagelse erstattet af en stat, der byggede på ideologiens indbyggede logik.

Ved afslutningen af den lange periode på næsten 125 år, som vi taler om, blev også det britiske og det franske imperium bragt til opløsning.

Den nationale idé var stærk nok til også at overvinde kolonialismens stærkeste magter.

I vor egen beskedne del af Europas historie oplevede vi den danske helstats sammenbrud i 1864 og Islands, Færøernes og vore tropiske koloniers gradvise frigørelse fra styret i København.

Nationalstatens ambition blev imidlertid ikke alene at lade etniske, sproglige og historiske karakteristika bidrage til sin egen konsolidering. Dens magt og indflydelse blev også forstærket af dens ubønhørlige trang til gradvis at overføre kompetence fra lokale og regionale myndigheder til den centrale regering – og til at overføre kompetence fra det enkelte individ til samfundsmyndigheden.

Til sidst var processen bragt til ende med det resultat, at der næsten ikke var anden myndighed tilbage end den nationale regering og de institutioner, den var omgivet af: nationale parlamenter, domstole og statsoverhoveder.

Det var ikke alene de etniske mindretal, som på denne måde blev marginaliserede. Det samme gjaldt mange af det ældre samfunds stærke institutioner: kirken, håndværker- og handelsstandens laug og gilder, fyrstehusene, adelens familienetværk og til allersidst det enkelte individ og den familie, som det var en del af.

Nationalstaten opnåede alt dette, bl.a. fordi den økonomiske, sociale og militære logik var på dens side. Dens gradvise sekularisering fandt sted, fordi videnskabens og oplysningens stadig mere dominerende rolle sammen med de demokratiske ideers fremdrift skabte et objektivitetskrav, som betød, at samfundsmagten måtte frigøre sig fra irrationelle ideer og bekendelser. Alligevel nåede hele denne vældige udvikling et stadium, hvor dens fortsættelse ikke længere var mulig.

Med Anden Verdenskrig og de første efterkrigsårs kaos havde nationalstaten og det samfundssyn, den baserede sig på, nået grænsen for, hvad den kunne klare.

Den var for lille eller for irrationel til at kunne beskytte sine borgere mod den moderne krigs rædsler. Den var for lille og for irrationel i sin

udstrækning til at kunne sikre sine borgere økonomisk fremgang og social velfærd.

Disse opgaver krævede en helt anden organisation af Europa og af hele verdenssamfundet. Medens afkoloniseringen paradoksalt nok kom til at præge halvtredserne og tresserne, så skete den netop på det tidspunkt, da nationalstatens begrænsninger blev synlige. De mange nyopdukkede lande har derfor måttet bruge mange af deres kræfter på at blive genintegreret i det internationale samfund.

Men nationalstaten var samtidig for stor til at kunne løse en lang række andre opgaver. Dens ambition om at overtage ansvaret for næsten alt mellem himmel og jord førte den frem til en tilstand, hvor ressourcer blev anvendt uhensigtsmæssigt, hvor lokale og regionale kræfter blev afskåret fra at deltage aktivt i samfundsudviklingen, og hvor selve individet blev gjort til et passivt objekt for bureaukratiske institutioners skalten og valten med familier og enkeltpersoner.

På samme måde som halvtredserne og tresserne paradoksalt nok på det globale plan blev præget af nye nationalstaters opståen, så blev de europæiske nationalstater derfor i samme periode præget af skabelsen af moderne velfærdsstater, der i deres struktur bar kimen til deres egen undergang i form af overbureaukratisering, for højt skattetryk, sort økonomi og menneskelig frustration over at være blevet sat under administration.

Det er altid meget vanskeligt at se historiens store skift netop i det øjeblik, hvor de finder sted. Mens de fleste mennesker i årene efter Anden Verdenskrigs afslutning uden tvivl var optagne af genoprettelsen af deres nationers frihed og af perspektiverne i de politiske programmer for opbygning af moderne velfærdsstater og planøkonomier, så var realiteten en anden. Halvtredserne, tresserne og halvfjerdserne blev den sidste del af den udvikling, som havde taget sin begyndelse i 1815.

Hvad er det så, vi begynder at se i stedet for det, som nu så klart er under afvikling?

I første omgang ser vi naturligvis en reaktion over for den igangværende udvikling. Mange protesterer voldsomt mod, hvad der sker med deres veletablerede billede af verden. Britiske og franske konservative pro-

testerer sammen med danske SF'ere og betonsocialdemokrater mod EU-samarbejdets udvikling, fordi det forstyrrer deres drømme om henholdsvis nationalstatens storhed og nationalstatens magtmonopol.

De store landsdækkende interesseorganisationer, hvad enten det nu er landbrugsorganisationer, fagforeninger eller arbejdsgiversammenslutninger, bliver bekymrede ved tanken om, at deres enkelte medlemmer selv vil bestemme noget mere. Lokalt. På arbejdspladsen. Ved forhandlinger med myndigheder, arbejdsgivere og ansatte.

De store landsdækkende medier bliver alvorligt forskrækkede ved udsigten til den nye konkurrence, som den moderne kommunikationsteknologi påfører dem fra små, lokale og undertiden næsten amatøragtige producenter af nyheder og underholdning.

Men i næste omgang ser vi, at nye strukturer gradvis overtager de gamles plads og deres roller. I hele Europa vokser i disse år den kompetence, som de overnationale organer har fået. Og samtidig oplever vi en vældig udvikling i det lokale og regionale selvstyre.

Fra begge sider hives der i de nationale myndigheders velerhvervede rettigheder. Om en generation eller to vil de nationale regeringsapparater være mindre end i dag, og de vil have langt mindre indflydelse. Til gengæld vil EU og regionale og kommunale myndigheder bestemme langt mere.

Vi oplever også, at samfundsmagten som helhed bliver "privatiseret". Det sker på mange forskellige måder. Det kan være store industrielle og finansielle foretagender, der sælges til den brede offentlighed. Det kan være i form af udlicitering af arbejdsopgaver, som den offentlige sektor hidtil har haft monopol på. Det kan være i form af oprettelse af private skoler, sygehuse, buslinjer og fjernsynskanaler.

Med et økonomisk udtryk ville man kunne tale om en ny arbejdsdeling i samfundet. Med et mere bredt udtryk kan vi tale om, at samfundet bliver gjort mangfoldigt.

Det mangfoldiggjorte samfund er ikke alene et europæisk fænomen. Det er ved at være et globalt fænomen. Vi ser de samme tendenser overalt. Den kommunistiske blok, de afrikanske etpartistater og de latina-

merikanske diktaturer er ved at blive afløst af demokratisk baserede markedsøkonomier med en efterfølgende opløsning af nationale magtmonopoler. Den nationale monopolisering af kommunikation er afløst af et globalt kommunikationssystem med tusinder af grænseoverskridende tv-programmer, internetbudskaber og adgang til databaser.

Denne udvikling finder ikke mindst sted på det økonomiske område. Forestillingen om at kunne opretholde en selvstændig national økonomi, beskyttet mod omverdenens farer, var endnu så sent som i tresserne en gangbar politisk valuta. I dag tror ingen på dette. Vi er alle – bortset fra Libyen, Nordkorea, Irak og Cuba – dele af en global økonomi. Selv de største økonomier kan ikke længere diktere omverdenen sine ønsker eller beskytte sig mod andre økonomiers udvikling.

Historiske paralleller skal man altid være forsigtig med at drage. Og dog er der dem, som taler om Middelalderens genkomst i den forstand, at vi synes at være på vej tilbage mod en samfundsform, hvor vi alle er dele af en global landsby eller købstad, med visse fælles moralske værdier og økonomiske og politiske adfærdsregler.

Hvis vi skulle betragte konsekvenserne af alt dette gennem optimismens briller, så kan vi se en fremtid, hvor vi i dette globale, postnationale samfundsmønster kan rejse frit. Vi kan frit bringe informationer og ideer med os. Vi holdes sammen af visse grundlæggende moralske ideer og politiske principper. De store ideologiers indbyrdes kamp er ophørt. Nationernes indbyrdes ufordragelighed er blot historie. Vi udgør én samlet økonomi med en fælles fond af viden og teknologi.

Og i modsætning til den rigtige middelalder er alle disse kvaliteter tilgængelige for befolkningernes store flertal.

Hvis vi for alvor skal diskutere rækkevidden af denne mulige udvikling, er der naturligvis vigtige spørgsmål, som trænger sig på.

Kan man f.eks. forestille sig et postnationalt og et postideologisk samfundsmønster uden nye, stærke bindemidler. Nationalstaten afløste jo selv en fyrstestat, hvis krav om loyalitet og hvis rodfæstethed ikke var mindre. Og fyrstestaten og absolutismen overtog som bekendt selv magten fra en alliance mellem fyrster og kirke. Vil en ny tid ikke på tilsvarende vis skulle forankres i en bekendelse til absolutte værdier.

Er den opblomstring af religiøs bekendelse, som vi ser mange steder, måske begyndelsen til en sådan nye legitimering af samfundssynet. Vil vi måske endog opleve, at en art religiøs fundamentalisme, som vi allerede kender dem fra Mellemøsten, Indien og USA, begynder at dominere det afideologiserede og postnationale samfund.

Og vil en sådan udvikling også en dag kunne nå frem til Europas sekulariserede stater.

For fem år siden ville de fleste europæere klart have afvist en sådan udstrækning af den historiske parallelitet, men begivenhederne i det tidligere Jugoslavien, i Tyrkiet, i Algeriet og blandt de store etniske mindretal i Europas hovedstæder, gør os i dag mindre skråsikre i vor vurdering.

Religiøsiteten, som så længe har været på retur i vore europæiske samfund, vil måske atter en dag være på vej frem. Måske er det netop, hvad vi nu begynder at opleve.

Menneskets behov for identifikation og dets behov for at kunne vise loyalitet over for mål, der ligger ud over dets daglige ambitioner, er ikke noget temporært, men noget evigt. Lad os ikke glemme vor egen europæiske historie midt i vor forundring over, hvad vi ser udspille sig for vore øjne på Balkan, i Kaukasus eller i Mellemøsten.

Hvis det forholder sig sådan – og hvorfor skulle det egentlig ikke være tilfældet – så står også de kristne kirker i Europa over for en helt ny situation.

De protestantiske kirkesamfund måtte i løbet af det nittende århundredes anden halvdel og begyndelsen af det tyvende konstatere, at de ikke længere var en integreret del af samfundets magtstruktur. I samfundsmæssig henseende følte de sig marginaliserede. Men de overlevede takket være menighedens trofasthed over for det budskab, som de søgte at udbrede.

Det udviklede sig imidlertid uundgåeligt til en overlevelseskamp, hvor formen og strukturen ofte blev vigtigere end indholdet. Kirkens placering, organisation, finansiering og ledelse – alle disse formelle sider af den kristne menigheds liv – blev opfattet som vitale for troens overle-

velse. Også i en international og økumenisk sammenhæng blev organisation og struktur derfor et nøgleord. Et nøgleord for forståelsen af den konkurrence, som kirken følte den var i med andre magtcentre i det moderne samfund.

Men hvis nu virkelig troen igen begynder at øve sin tiltrækning på individerne, hvordan vil så de protestantiske kirkesamfund – og for den sags skyld de katolske kirkesamfund – i Europa og i vort eget land bære sig ad med at genoplive deres rolle som rammen omkring den almindelige kristne menigheds liv. Er det noget, som man kan organisere, eller er det måske snarere noget, som man må give vækstbetingelser. Er f.eks. den danske folkekirke i stand til at møde den udfordring, som kan ligge i en ny generations trang til religiøs vækkelse, eller vil en sådan udvikling gå dens døre forbi. Er den etablerede kirke med andre ord en del af den struktur, som sammen med nationalstaten synger på sidste vers, eller har den sin egen overlevelseskraft, fordi den har sin egen eksistensberettigelse og selvtillid i behold.

Henning Christophersen er forhenværende udenrigsminister og EU-kommissær.

Det folkelige remtræk

Johs. Nørregaard Frandsen

Askens Stamme rører sig i Blæsten, man staar Ryg mod Ryg med en levende. Man kan føle det paa Barken. Indenfor Aarringene, et grafisk Mønster, hvori man kunde indskrive Historien langt tilbage paa den anden Side den franske Revolution. Lægger man saadan en blæsende, mørk Vinternat Øret til Stammen, faar man mangt og meget at høre, som er værd at vide.

Martin A. Hansen, "Asken" (1946)

Fællesskaber og folkestyre

I vores del af verden er der en vis tradition for parlamentarisk demokrati. Den type folkestyre er kun muligt, hvis det hviler på kritisk deltagelse og bred folkelig oplysning. Derfor er de vestlige demokratiers mest dybtliggende kulturproblem at fastholde adgangen til den folkelige indsigt og oplysning. Kan vi f.eks. vide os sikre på, at opvoksende generationer får det nødvendige kendskab til de demokratiske idealer? Deler de overhovedet den slags værdier? Den basis af demokratisk, folkelig kultur, vi bygger på i Danmark, skal dels fastholde sporene og de lange linier af folkelig identitet bagud, dels skabe fremgang på grundlag af udfordringerne fra tilværelsen og det samfundsmæssige.

En af det folkelige Danmarks personligheder, Jørgen Bukdahl (1896–1982), rejste i en menneskealder Danmark tyndt på sine foredragsturnéer og talte om 'det remtræk, der skulle skabe forbindelse og udveksling mellem idéerne og den virkelighed, som knytter sig til det praktiske, levede liv, så åndens løsen kunne blive bedrifter'. Det er stadig aktuelt at få styrket og udbygget dette formidlende 'remtræk'. Vores livsmønster er i vid udstrækning demokratiseret, men måske er der ved at opstå en slags ligegyldighed med, hvad man kunne kalde de basisdemokratiske organisationer, og her tænker jeg på politiske vælgerforeninger, egentlige partiforeninger, foreningsbestyrelser m.v., som de seneste årtier har oplevet nedgang når det gælder interessen for at lave det stille, daglige, usynlige slid med basisarbejdet. Og det er faktisk et af de steder, demokratiets rødder sidder.

En anden af folkestyrets forudsætninger er den kritiske debat om de materielle og åndelige værdier. Kultur og kunst samt etiske, livsanskuelsesmæssige og religiøse problemstillinger spiller en større rolle i det danske samfund i dag end blot for et par årtier siden. Betyder det så også at en række humanistiske og kirkelige værdier er blevet centrale i samfundet? Slet ikke, desværre, men der er dog alligevel tale om en art begær efter besindelse på nogle værdier, som måske kan slå rødder og være med til at danne grundlaget for et fornyet folkeligt engagement.

Kultur og kulturelle begivenheder bliver i dag produceret og anvendt som konkurrence-parameter både lokalt, nationalt og internationalt. Byer og regioner konkurrerer om de markedsstærke virksomheders, de højtuddannedes, de betalings- og forbrugsdygtiges gunst. Det gør de ikke mindst ved hjælp af kulturelle selvfremstillinger, der skal have gennemslag i medieoffentligheden. Således er København europæisk *Kulturby 96*. Den slags gigantshows skal være spektakulære, såkaldte *events* der er hurtigere, højere, længere i mediernes flygtige bevidsthedsstrøm. Skønt et kulturby-arrangement er flot og festligt, så er der næppe meget folkelig selvudtryk eller kunstnerisk nødvendighed forbundet med de store udstillingsvinduer.

Kultur udgør i dag en betydelig økonomisk branche. Når såvel det offentlige, det private forenings- og erhvervsliv som det enkelte menneske investerer så meget energi, tid og så mange penge i kultur og kulturelle oplevelser er det ikke bare, fordi det er 'blevet moderne'. Der ligger selvfølgelig også en nødvendighed i at finde værdier og fællesskaber af en sådan varighed og kvalitet, at de kan bære mere dybtliggende behov for livsudfoldelse. Men udsættes det kulturelle, det skabende og det livsanskuende ikke for en iscenesættelse i det moderne mediesamfund, som reducerer det til en særlig art underholdning? Jo! Kulturoplevelse er blevet det løsen, som i en postreligiøs tid skal fylde de eksistentielle tomrum ud, en slags hokus-pokus-formel, som forventes at erstatte tidligere tiders bundne arbejds- og traditionsfællesskaber.

Det er ikke i de spektakulære mediers rampelys et folkestyre fremmes og vedligeholdes. Det er heller ikke i de store præstationsorienterede kulturopbud som hovedstædernes Kulturby 96 udviklingen af en kulturel og folkelig identitet finder sted. Det er heller ikke derfor man laver kulturby, men hvis alle opmærksomhedskræfter og alle pengene

går til de forretninger, så mister 'remtrækket' sin spændstighed og går i forfald. Det er afgørende for fremtidens kulturelle virkelighed, at træets rødder og krone ikke mister forbindelse, at det spektakulære og det mere ydmyge, men seje træk, ikke ødelægger hinanden i misforstået iver efter succes.

De store kulturelle arrangementer vil forblive en del af den moderne verdens måde at kommunikere og profilere sig på. Kultur er en af det moderne, postreligiøse og posttraditionelle samfunds særlige kommunikationsformer. Derfor vil kultur også fortsætte med at vokse som arbejdsfelt, ligesom offentligt og privatstøttet kulturaktivitet ikke (kun) er en modedille eller konjunkturbestemt, men en integreret del af den måde et moderne højkommunikativt samfund fungerer på. Imidlertid kan det spektakulære ikke fortsat udvikle sig uden bund i og remtræk til det fundamentale. Og det fundamentale er der, hvor de hverdagsbetingede og de åndelige erfaringer møder hinanden, og hvor der derfor udvikles nye folkelige erfaringsformer.

Når der satses så voldsomt på de store, spektakulære ting, hænger det sammen med den store traditionsnedbrydning, som har præget vores samfund og samfundsliv de seneste tre til fem årtier. Om det skal det følgende handle.

Grænser og forvandlinger

Indtil for få årtier siden bestod der en tydelig fysisk grænse mellem land og by i Danmark. Tilsvarende var der markant forskel mellem landboernes og byboernes kulturformer. Denne grænse mellem det by'ske og det bondske har spillet en betydelig historisk rolle. Den satte skel mellem interessesfærer, dannelsesopfattelser og livsformer. Denne grænse var det 'sted' eller det punkt, som fastholdt og producerede de kulturelle forskelle, som så igen medvirkede til at danne identiteterne.

I 1950 var hver fjerde danske familie landbrugere, mens en anden fjerdedel boede i landsbyer og de var på forskellig vis direkte eller inddirekte afhængige af landbruget. I 1990 er mindre end hver femogtyvende familie landbrugere, mens landsbyerne enten er hendøende eller forvandlede til opbevarings- og sovemiljøer for regionens bymæssige kraft- og servicecentre. Det traditionsbærende livsmønster, hvis struktur og rytmer i hverdagslivet ikke havde forandret sig synderligt siden

dets udformning omkring andelslandbrugets etablering i 1880erne, er simpelthen forsvundet som selvstændigt kulturelt rum. Dette livsmønster og dets værdier var i høj grad med til at sætte den politiske, kulturelle og folkelige dagsorden.

I 1960erne tilpassede de fleste befolkningsgrupper i Danmark sig imidlertid en ny kulturel situation: Den stigende fritid, hidtil usete forbrugsmuligheder, velstandsforventninger, nye massemedier og større informationsmængder, p-pillesamfundet, parcelhuse, ungdomsoprør og ungdommelighedsdyrkelse, industriens og bylandets Danmark. Et samfund udviklede sig pludseligt, som meget hurtigt løb gamle dyder som tilbageholdenhed, underspil og sagtmodighed over ende.

Vi tilpassede os en vis frigjorthed. Vi vænnede os af med at leve med rolige forandringer og til at leve med hastige forvandlinger. Forudsætningerne for denne nye situation blev skabt i 1950erne. Nationaløkonomisk vippede balancen således i løbet af dette årti, så landbruget måtte afgive sin førerposition til industrierhvervene når det gjaldt om at levere størst økonomisk omsætning. Det var først og fremmest den teknologiske og økonomiske udvikling, velstandssamfundet, som skabte disse forudsætninger. Og landbruget, som var vant til at indtage en central magtposition, blev trukket ind i en strukturkrise, som kom til at ændre dets vilkår, og herunder skubbe det fra at have været et økonomisk relativt frit og selvbevidst erhverv til at blive et stadig mere statssubsidieret foretagende.

Denne udvikling fik store konsekvenser for det folkeligtnationale livssyn, der var udviklet hovedsageligt i landbrugssamfundet. Modtagelsen af Marshall-hjælpen fra 1948 og tilslutningen til NATO markerede sammen med en række andre tiltag danskernes ændrede synsvinkler ud imod verden og især det amerikanske. På det indenrigspolitiske område blev loven om den almindelige folkepension vedtaget, og den er ét af flere tiltag, som brød med gamle forsørgelsesprincipper og pegede frem mod socialsikringssamfundet. Ligeledes lagde f.eks. skolereformen i 1958 et kim for det moderne uddannelsessystem, som blev realiseret i 1960erne.

Der kunne fremhæves mange flere faktorer i denne forvandlingshistorie. Det afgørende er, at det kultursyn som udsprang af landbosamfundet, blev undergravet. Men det var jo ikke bare landbokulturen, der

smuldrede. Også de titusinder af småhandlende og småhåndværkere måtte se deres tilværelse omkalfatret. Arbejderne i de få danske byer med en vis industrityngde lod sig hastigt forvandle fra standsbevidste arbejdsmænd til moderne lønmodtagere. Hvorved de kom til at ligne næsten alle de andre. I den forstand tog lønmodtagernes Danmark form. Imidlertid blev lønmodtagersamfundet snart til et service- og informationssamfund.

Når man betragter industriudviklingens særlige profil i 1960erne, vil man se at en betydelig del af ekspansionen skete i traditionelle landboområder: Lego, Danfoss, Grundfos er blot nogle af de iværksættereventyr, der var som kastede sten, som afsatte mægtige ringe af lønningsposer og dermed begyndende lønarbejderbevidsthed over landet. Og de mange første-generation-lønmodtagere sendte deres børn videre på rejsen mod de gode tider: Studentereksamen, universitet: Lyset skulle ej længere forbeholdes de lærde blot!

Samtidig med at de store forandringer fandt sted på det samfundsmæssige plan, så skete der også betydelige forandringer i de 'små' historier, i hverdagslivet, og da ikke mindst i landbotilværelsen. En række tekniske revolutioner ændrede dagliglivet og dermed også det sociale livsmønster. Traktoren brød forholdet mellem mand og dyr. Asfaltvejene og automationen af telefoncentraler betød, at de små lokalsamfund holdt op med at eksistere. Grundlaget for pendlingen mellem soveby og arbejde, og dermed den omsiggribende butiksdød i småsamfundene, skabtes ved bilernes udbredelse og med industriernes udflytning. De hårde hvidevarers billiggørelse betød, at kostvaner og arbejdsgange forvandlede sig. Nu kunne husmoderen få 'fri' til lønarbejde og altsammen medvirkede det til, at et traditionelt familiemønster opløstes. Samtidig var tv i høj grad med til at rokke ved familiernes tidsrytmer samt ved de sproglige og forståelsesmæssige normer.

Mest paradoksalt er det næsten, at jo mere de tyndtbefolkede egne af landet blev socialt og kulturelt integrerede i det urbane kredsløb, desto mere blev de betragtet som periferi og udkant.

Folkevandring og nye livsstile

Velstandssamfundets etablering i de første årtier efter Anden Verdenskrig dannede også forudsætning for et byggeboom. Der blev opført

omkring 750.000 boliger i perioden fra omkring 1950 til 1975, en del er almennyttigt etagebyggeri, men langt hovedparten er fritliggende parcelhuse. De byggede og byggede og også derved blev byerne grænseløse, ligesom i tusindvis af hektar agerland blev til forstadskvarterer med idylliske småhaver. Danskernes livsrum blev skalmuret, funktionelt med hårde hvidevarer, varmt vand i hanerne og vandskyllende toilet. Boligstandarden steg stærkt, børn og unge fik private værelser, alle fik bekvemmeligheder og den almene sundhedstilstand steg betydeligt.

En række bynære områder gennemgik en forvandling fra landsogn til 'soveby', da de nye satellitbyer indtog deres baner i ringene om de gamle bykloder. Der var tale om en udvikling, som stillede krav om planlægning, og som var svær at forudse og styre. Folk holdt nemlig op med at opføre sig, som de plejede. Velstanden betød et livsstilsskifte, herunder nye krav til boligens størrelse og beliggenhed. De nye parcelhuse krævede plads og jord. Og byggeriet blev fremmet stærkt af en skattepolitik og inflationsøkonomi, der sørgede for at finansiere en stor del af udgifterne ved at være parcellist. Dette ønske om et privatejet, fladtbygget Danmark havde en række typehusentreprenører blik for at udnytte. Det var ofte små, lokale håndværksmestre, der voksede op i matador-klassen.

Det hører med til billedet af udviklingen i de nævnte år, at industrier og håndværksvirksomheder, som havde ligget indeklemt i byen, nu rykkede ud i omegnene. Desuden voksede serviceerhvervene stærkt med krav om institutionsbyggerier, ligesom kvinderne rykkede ud på arbejdsmarkedet, hvorfor der måtte bygges institutioner til børnepasning m.v. Endelig blev der anlagt arealkrævende sportspladser og fritidsfaciliteter, og der skulle store vejanlæg til at klare den voksende bilpark og pendultrafik.

Byggeriet medvirkede til den høje beskæftigelsesgrad i 1960erne, ligesom den kolossale omsætning i sektoren var én af de faktorer, som drev højkonjunkturen frem med udlandsgæld og højinflation. Da bøtten vendte efter energikrisen i 1973 og byggefirmaer krakkede på stribe, så bidrog byggeriets stagnation omvendt til at uddybe krisen.

Det var økonomiske forhold, der skabte forudsætningerne, men opbruddets karakter og form var kulturelt bestemt. Man ønskede at vir-

keliggøre en drøm, gøre op med nøjsomheden og følelsen af indelukkethed, komme fri af det fastlåste liv. Få sit eget lille Paradis. Foruden boligen blev bilen et vigtigt kulturelt tegn og en mulighed. Mens boligstilen i 1960erne afspejlede ønsker om lys, luft og privat herredømme, så repræsenterer bilen mobilitet og frihed. I 1953 var der 150.000 personbiler i landet. I 1973 var antallet ottedoblet til 1.233.000.

Danmarks Statistik har beregnet, at der hvert år mellem 1953 til 1973 flyttede et antal mennesker svarende til 10% af hele befolkningen fra én kommune til en anden. De 'indensogns' flytninger er ikke registreret her, og da alt tyder på, at der ikke var færre af disse nærflytninger, så svarer det samlede fysiske opbrud til at hver dansker kunne have flyttet bopæl fire gange i løbet af denne 20års periode.

Der var stor afvandring fra landdistrikterne, mere end 250.000 forsvandt ud af landbrugserhvervet, men – hvad der ofte overses – vandringen fra de gamle bymidter ud til forstadsbebyggelserne var flere gange større. Et milliontal af mennesker flyttede fra centrene ud i periferien. Dette gigantiske flytterod ændrede Danmark. Den gamle opdeling mellem land og by splintredes. Bykvarterer blev på det nærmeste tømt for liv, bynære landsbymiljøer blev pakket ind i dyner af parcelhuskvarterer. Danskerne forandrede sig. Før havde vi været et folk med bindinger til lokale småsamfund og til bestemte egne; nu blev vi fraflyttere og tilflyttere med løsere eller mere perifer tilknytning til stedet.

Kultur som grænseadfærd

Det interessante ved by-land-grænsen og dens forandringer er således, at den både er en fysisk markering i landskabet og af normativ art. Mens omegnsbebyggelserne konkret, fysisk ændrede grænsen, så medvirkede medierne, uddannelsessystemet, velstandsforventningerne og den nye sociale mobilitet til at opløse en række normative grænser og til at gøre bestemte lag af urbane værdier dominerende i det moderne Danmark.

Landskabsmæssigt ses opbruddet som en opløsning af byernes grænser. De flyder ud. For væksten i boliger skete i omegnene, ring på ring. I dag bor flertallet af danskere hverken i traditionelle byområder eller på landet. Vi bor midt i mellem. Vi blev pendlere mellem fritidsliv

og arbejde, mellem indkøbssted og sovested, lidt mere rodløse end før og mindre traditionsbundne. Vi begyndte "forfra på den bare mark", som Tage Skou-Hansen har formuleret det, og skabte læ om den trimmede plæne med fyrretræer, tuja og liguster. Gemt bort i en hyggekrog, langt fra omfartsvejens larmende hastighed.

Den her beskrevne udvikling skabte en ny livsform mellem by og land. Byerne flød helt konkret ud i landområderne. Desuden opstod der en slags kulturel urbanisme: en bymæssighed og en bymæssig livsstil, som ikke fysisk er bundet til de egentlige byområder, men som de fleste danskere efterhånden deler. Denne urbanisering understøttes som jeg allerede skildret det af en række andre forhold: Massekulturens udbredelse, skole- og uddannelsessystemets udvikling, der sker en spredning af den urbane livsform, de urbane forestillingsverdener og livsstile, dens værdier og begreber til alle egne og afkroge af landet.

På den måde opløstes den gamle kulturelle modsætning mellem land og by. Den nye form for urbanisering er en slags tredje form, som er forskellig fra både landbokulturen og de traditionelle bykulturer. De nye bosætningsmønstre i forstaden midt mellem land og by får betydning for den måde vi tænker og organiserer vores sociale liv.

I denne heksekedel af teknisk civilisationsudvikling kom de gamle former og institutioner, som i et par generationer havde hævdet det folkelige Danmark, i klemme. Det blev gammeldaws og keedeligt en tid lang, men måske drejer hjulet igen her i århundredets – som endda også er årtusindets – sidste årti.

Hjemløshed og folkelig besindelse

I sin skoleroman De måske egnede fra 1993 skildrer Peter Høeg i et plastisk billede, hvordan tid opleves i helt forskellige kvaliteter. Tiden og tidsoplevelsen kan være tilstede i bevidstheden som en linje, en række perler på en snor, begivenheder og hændelser, som allesammen maser sig ind på en linje. Her er årsag og virkning, her er retning og struktur, men først og fremmest er der for Høeg denne fornemmelse af tiden som magt og tvang.

I modsætning til hans formulerede oplevelse af tiden som en linje eller som tunneler af susende tid man ikke kan undslippe, så kan tiden fla-

de ud og gå i stå som en velsignet evighedsoplevelse eller som et vandløb i et deltaområde, hvor det hvirvlende materiale kan få lejlighed til at bundfælde sig, fordi strømhastigheden er gået af. Tiden kan være en slette, et landskab af begivenheder, der principielt ikke har rækkefølge. Tiden er fraværende og derfor retningsløs. Hos moderne forfattere som Peter Høeg formuleres der ofte en længsel, der således rækker ud over tidsmaskinen; ind i evigheden så at sige.

Bevidsthed udfoldes og formes i tid. Men i den moderne tilværelse opleves tiden ofte som en skruestik, noget der er for lidt eller for meget af, snarere end den opleves som en fremadbærende forudsætning. Måske hænger det sammen med psykologiseringen af de fleste livsområder, der fortrænger de mere fællesskabsbetonede livsformer. Den enkelte lades alene om sit afmægtige livsprojekt.

Vi lever i vesterlandet. Vi lever i en tid og i en kulturvirkelighed, hvor vi i stigende grad har svært ved at genkende os selv. Hvor såvel det enkelte individ som grupper af individer har svært ved at fastholde billedet af sig selv. Er det fordi vi ikke lægger øret til stammen? Eller fordi vi ikke har rod? Måske skyldes det den slags undseelighed, som Tage Skou-Hansen redegør for – og advarer mod – et sted i essayet "Folkelig, kristen..." i samlingen Den forbandede utopi (1995):

Religion er virkelig ikke noget at skamme sig over. Det er provinsielt og meningsløst at gøre det. For alle folkeslag, selv de mest primitive, har en religion. En mytisk beretning om hvor de stammer fra og hvor de ønsker sig hen. Og hvis de har glemt den, har de også glemt hvem de er. Ligegyldigt hvor kraftløs eller dæmonisk en religiøs tradition kan blive: er man først vokset op i den, slipper man ikke ud af den igen. Og er man ubevidst om den, påvirker den kun én så meget mer. (s. 183)

Uden myter, uden fortælling, uden hukommelse bliver man et modstandsløst offer, der lader sig føre. Og som måske lader sig føre af dæmoner. Den erkendelse slår ned i vores bevidsthed i disse år.

Vi er ustandseligt på vej ind i nye virkeligheder, men når kun sjældent at få hanket op i sindets bagage. Derfor oplever vi skiftene bagefter, når de har fundet sted og oftest som tab af virkelighed. Så rammer angsten og desperationen ned, fordi vi har tabt orientering. Det moderne samfund er uendelig rigt på blændværker og mytedannelser, der

byder sig til for den enkeltes behov og ønsker, til gengæld er det fattigt på mere dybtgående ritualer og rituelle markeringer af overgange i tilværelsen. I den forstand er tilværelsen stærkt privatiseret, vi er afsondrede som enkeltindivider og lukket ude fra bærende tolkninger. Og fordi vi ikke magter at åbne os mod virkelighedens mangfoldighed og kompleksitet, så reducerer vi det komplekse og flygter i stedet ind i roller og stereotype forestillinger, som yderligere bidrager til at afskære os fra at deltage i forpligtende fællesskaber som hele og myndige mennesker.

Udviklingen af det moderne livsmønster med dets hurtige rytmer, dets midlertidige fællesskabsstrukturer, dets psykologisk-eksistentielle ensomhed og dets forestillinger om forsørgelse, der viste sig at få problematiske følger for ansvar og moral; hele denne turbulente udvikling i efterkrigsårtierne klemte som nævnt de folkelige institutioner og traditioner. Der var ikke plads til traditionshævd.

Det folkelige fællesskab bygger imidlertid ikke på kortvarige forløb og ydre institutioner. Det folkelige har dybere rødder, det bygger ikke på meninger, men på tro og på en tavs, ophobet viden. Der lader sig udskille fire klare parametre for, hvad der lægger grunden i et folks genkendelse af sig selv, og dermed for det vi kalder et folkeligt fællesskab, nemlig: At man deler sprog; at man deler historie; at man deler landskab; og endelig at man deler tro. Disse dybtliggende kategorier lader sig ikke anfægte af kortvarige kulturelle krøller, men strømmer og flader ud i specifikke historiske former i forskellige tidsafsnit. Det folkelige fællesskab og dets organisationsformer er ved at finde sig selv på vores tids præmisser, der selvfølgelig ikke er identiske med det gamle landbosamfund. Der er alle mulige tegn i sol og måne på, at der rejser sig en ny livsanskuelsesdebat. Dermed vil der også kunne rejse sig en egentlig kulturdebat i Danmark, en idébetonet udveksling af egentligt forskellige synspunkter og erfaringer. En debat som bygger på forskellige *folkelige* positioner.

Johannes Nørregaard Frandsen er lektor ved Odense Universitet, Center for Kulturstudier, Medier og Formidling.

Lidt om MKR's forhistorie

Johs. Langhoff

Set i lyset af kirkens lange historie er Den danske Folkekirkes mellemkirkelige Råd i den nuværende udformning en nyskabelse i folkekirken, idet den lov, der ligger til grund for dets oprettelse, først blev vedtaget den 9. maj 1989, og rådet holdt sit konstituerende møde den 23. januar 1990.

Men også før den tid havde man fra folkekirkens side på forskellig måde været engageret i det mellemkirkelige arbejde, og om den spændende historie, der ligger forud, skal jeg her fortælle i korte træk.

Den spæde begyndelse

Historien begynder først i århundredet, da den internationale missionskonference i Edinburgh 1910 har skabt interesse for samarbejde mellem kirkerne også på andre områder end ydre mission.

Den spændte internationale situation kaldte i sommeren 1914 på en indsats fra kirkernes side, og det førte til dannelsen på en konference i Konstanz af "Kirkeligt Verdensforbund til Fremme af international Forståelse" (World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches). Det var enkeltpersoner i kirkerne, der engagerede sig i bevægelsen, men ofte kirkeledere som her i Danmark Københavns biskop Harald Ostenfeld og professor (senere biskop) Valdemar Ammundsen, og den danske afdeling, der dannedes, var i en lang periode særdeles aktiv, bl.a. med pastor G. Sparring-Petersen som sekretær.

Senere fulgte efter den internationale økumeniske konference i Stockholm i 1925, hvor ærkebiskop Nathan Söderblom var hovedmanden, stiftelsen af "Life and Work"-bevægelsen, der særlig tog social-etiske spørgsmål op, og efter Lausanne-konferencen i 1927 "Faith and Order"-bevægelsen, der beskæftigede sig med dogmatiske og gudstjenstlige spørgsmål. I begge bevægelser blev mange danske kirkefolk engageret, således bl.a. biskopperne Harald Ostenfeld, Chr. Ludwigs og Valdemar Ammundsen og professor Oscar Andersen i "Life

and Work", og Harald Ostenfeld, Oscar Andersen, professor Jens Nørregaard og pastor Michael Neiiendam i "Faith and Order". I 1932 dannedes der særlige danske udvalg for de to bevægelser, og de formidlede i de følgende år samarbejdet med de internationale økumeniske bevægelser på hver deres områder.

Bevillinger på finansloven

Udgifterne i forbindelse med dansk deltagelse i de økumeniske bevægelsers internationale konferencer blev fra 1925 efter ansøgning fra Københavns biskop til kirkeministeriet dækket – i alt fald delvis – af bevillinger på finansloven. Fra 1930 benyttedes betegnelsen "Til kirkelige enhedsbestræbelser og den danske kirkes repræsentation ved kirkelige møder m.v. i udlandet". I 1962 ændredes betegnelsen til "Folkekirkens repræsentation i udlandet".

I 1937 holdt "Life and Work" og "Faith and Order" konferencer i henholdsvis Oxford og Edinburgh, og her besluttedes det at søge de to bevægelser samordnet i et "Kirkernes Verdensråd". Københavns biskop Fuglsang-Damgaard og professor Jens Nørregaard var med i folkekirkens delegation begge steder og blev begge indvalgt i det udvalg, der skulle forberede dannelsen af verdensrådet, som imidlertid på grund af krigen først kunne effektueres i 1948.

Det økumeniske Fællesråd

I mellemtiden var der sket det, at man her i Danmark havde gennemført en koordination af de tre økumeniske bevægelser på nationalt plan gennem oprettelsen af Det økumeniske Fællesråd i 1939. Fællesrådet, hvis oprettelse var godkendt af folkekirkens biskopper og fik biskop Fuglsang-Damgaard som sin første formand, havde tre medlemmer fra hver af de tre nævnte bevægelser og kunne supplere sig med repræsentanter for "andre bevægelser af økumenisk karakter". Det hedder i vedtægterne, at rådet skal indeholde repræsentanter for lægfolket og frikirkerne. Medlemmer, der tilhører folkekirken, skal godkendes på førstkommende bispemøde, og for de frikirkelige medlemmers vedkommende skal der indhentes udtalelser fra Frikirkerådet. Til at begynde med var frikirkerne altså ikke direkte repræsenteret. Det blev de først i 1947. Men med fællesrådet var der skabt et forum for samtale og samarbejde mellem folk fra folkekirken og frikirkerne og et fælles-

organ for forbindelsen til udlandets kirker – under krigen naturligvis i begrænset omfang.

Da kirkerne så efter krigen blev indbudt til stiftende generalforsamling i Amsterdam for Kirkernes Verdensråd, kunne biskop Fuglsang-Damgaard melde tilbage, at samtlige biskopper allerede i januar 1940 havde taget positiv stilling til Den danske Folkekirkes medlemskab. Man havde dengang drøftet biskoppernes beføjelse til at træffe en sådan beslutning, og selv om man var klar over, at de ikke juridisk havde en sådan, var man enig om, at ingen havde mere kompetence til at træffe beslutningen end netop biskopperne – og derfor gjorde man det. Biskoppernes beslutning blev da også fulgt op af kirkeministeriet, som efter ansøgning fik optaget beløb på finansloven ikke blot til dækning af den danske delegations udgifter i forbindelse med mødet i Amsterdam, men også et årsbidrag til verdensrådet på 8.000 kr., og desuden et beløb på 2.000 kr. som årsbidrag til Nordisk økumenisk Institut, der var oprettet 1940 i Sigtuna, og sådanne årsbidrag kom derefter hvert år på finansloven.

Det økumeniske Fællesråd fungerede nu som kontaktorgan både til Kirkernes Verdensråd og Nordisk økumenisk Institut, men når det gjaldt spørgsmål om folkekirkens medlemskab og repræsentation, skete det gang på gang, at sådanne spørgsmål måtte drøftes separat mellem de folkekirkelige medlemmer.

Det mellemkirkelige Råd oprettes

Det blev således efterhånden klart, at der var behov for et særligt folkekirkeligt organ til i samarbejde med biskopperne at varetage folkekirkens mellemkirkelige forpligtelser, og da der også var et stærkt ønske om en ny struktur for det kirkelige nødhjælpsarbejde og for kontakten til det internationale lutherske samarbejde, førte det til forslaget om Den danske Folkekirkes mellemkirkelige Råd, der efter drøftelse med biskopperne og med deres tilslutning oprettedes i 1954. Hovedmanden bag forslaget og gennemførelsen var biskop Halfdan Høgsbro.

Hidtil var det kirkelige hjælpearbejde blevet varetaget af "Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker", som oprettedes i 1922 på initiativ af dr.theol. Alfred Th. Jørgensen, men man ønskede nu et organ, der kunne formidle internationalt hjælpearbejde på et bredere grundlag.

Det blev til "Den danske Folkekirkes Nødhjælp", hvis styrelse skulle vælges af Det mellemkirkelige Råd.

Da "Det lutherske Verdenskonvent" oprettedes i 1923, var Alfred Th. Jørgensen en af initiativtagerne, og det førte til, at Nødhjælpens komité også kom til at fungere som verdenskonventets danske nationalkomité. I 1947 omdannedes verdenskonventet på en konference i Lund til "Det lutherske Verdensforbund", og biskop Fuglsang-Damgaard underskrev på biskoppernes vegne folkekirkens indmeldelse i verdensforbundet, men den danske nationalkomité forblev foreløbig identisk med Nødhjælpens. Det ændredes så i 1954, idet Det mellemkirkelige Råd fra nu af blev dansk kontaktorgan. I 1958 fik man kirkeministeriet til at søge halvdelen af årsbidraget til Det lutherske Verdensforbund optaget på finansloven, mod at rådet skaffede den anden halvdel ad privat vej, og et par år senere lykkedes det endelig at få hele årsbidraget med på finansloven.

Det mellemkirkelige Råd blev selvsupplerende, fordi det dengang ikke var muligt at gennemføre andet. Det kom til at bestå af indtil 75 medlemmer, og alle biskopperne havde ret til medlemskab af rådet, selv om det nævnte antal derved blev overskredet – og i de første mange år var faktisk alle biskopperne med.

De mellemkirkelige opgaver

I vedtægterne hed det, at "rådet har til opgave i samarbejde med biskopperne at varetage Den danske Folkekirkes officielle forbindelse med Kirkernes Verdensråd og Det lutherske Verdensforbund, gennem Den danske Folkekirkes Nødhjælp ... at varetage den danske mellemkirkelige hjælpevirksomhed, gennem Det økumeniske Fællesråd ... at varetage forbindelsen mellem folkekirken og de andre kirkesamfund, at samarbejde med Dansk Missionsråd i spørgsmål af fælles interesse, at styrke forbindelsen mellem de nordiske kirker og i øvrigt at tage vare på opgaver af mellemkirkelig art."

Rådet skulle vælge en styrelse og styrelsen igen et forretningsudvalg til varetagelse af det løbende arbejde, og desuden skulle det vælge de folkekirkelige medlemmer af Det økumeniske Fællesråd (efter dettes nye vedtægter i et antal svarende til samtlige frikirkers og udenlandske menigheders) og medlemmerne af Nødhjælpens styrelse (senere blev det halvdelen af medlemmerne).

I 1959 kom så en ny international økumenisk organisation til, nemlig "Konferencen for Europæiske Kirker", som stiftedes ved en konference på Nyborg Strand. Trods nogen betænkelighed gik biskopperne ind for, at folkekirken skulle være med også her, idet man fandt, at det nye organ specielt kunne være til stor nytte for de vanskeligt stillede kirker i Østeuropa. Og Bodil Koch, som dengang var kirkeminister, bevilgede af den "rådighedssum", som hun netop havde fået indføjet under præstelønningsloven, 10.000 kr. om året i 3 år som bidrag til konferencens arbejde, og derefter måtte man hvert år søge ministeren om et beløb af rådighedssummen, der i øvrigt også senere i vid udstrækning er benyttet af skiftende ministre til mange forskellige mellemkirkelige opgaver.

Det mellemkirkelige Råd kom faktisk til at fungere udmærket i en årrække. Men det udsattes ofte for kritik, først og fremmest fordi det var en "privat" organisation og tilmed selvsupplerende. Meget af kritikken havde dog i virkeligheden sin baggrund i det syn, at folkekirken som sådan slet ikke skulle have nogen mellemkirkelige relationer.

Strukturkommissionens forslag

Diskussionen om rådets status førte til, at kirkeminister Bodil Koch, da hun nedsatte Strukturkommissionen i 1964, gav den som en af opgaverne "at drøfte forholdet mellem det mellemkirkelige arbejde og folkekirken". Det førte til et forslag i delbetænkningen fra 1967, gående ud på, at der skulle oprettes et mellemkirkeligt sekretariat for folkekirken under Københavns bispeembede, subsidiært kirkeministeriet, at der skulle ansættes en uddannet medarbejder til at forestå sekretariatet, og at udgifterne skulle afholdes af statskassen.

Man havde i kommissionen drøftet forskellige muligheder for oprettelse af et råd af mere officiel karakter til at bistå Københavns biskop og sekretariat med de mellemkirkelige opgaver, men det kunne der ikke blive enighed om, hvorimod man fandt samarbejde med et frivilligt mellemkirkeligt råd uproblematisk.

I første omgang fik forslaget ingen konsekvenser. Det blev – sagde man – arkiveret i en skuffe i ministeriet. Men da embedet som kaldskapellan ved Københavns Domkirke blev ledigt i 1970, foreslog biskop Westergaard Madsen kirkeministeren, at der til dette embede blev

knyttet en forpligtelse til at "bistå Københavns biskop i varetagelsen af folkekirkens mellemkirkelige relationer", således at strukturkommissionens forslag kunne realiseres uden særlige udgifter, og det gik ministeren med til.

Officielt og frivilligt

Dermed blev det af kirkeministeriet yderligere slået fast, at "de mellemkirkelige relationer" hører med til kirkens officielle forpligtelser, ligesom det i virkeligheden allerede var sket gennem de efterhånden mange bevillinger på finansloven. Og biskoppens sekretær kunne ved samtidig at fungere som sekretær for Det mellemkirkelige Råd formidle samarbejdet mellem biskopperne og de frivillige kræfter i folkekirken, der var repræsenteret i rådet.

Opgaverne blev fordelt efter deres mere eller mindre officielle karakter. Når det f.eks. drejede sig om folkekirkens repræsentation ved generalforsamlinger i Kirkernes Verdensråd eller Det lutherske Verdensforbund, blev beslutningen truffet af biskopperne efter indstilling fra rådets styrelse, og al korrespondance i forbindelse med repræsentationen blev ført af Københavns biskop, mens deltagelse i mindre officielle konferencer, studiearbejde o.lign. blev formidlet af Mellemkirkeligt Råd.

Tilsvarende blev beslutninger om officielle delegationsbesøg til og fra andre kirker truffet af biskopperne og gennemførelsen tilrettelagt af Københavns biskops sekretariat, mens Det mellemkirkelige Råd tog sig af udenlandske enkeltpersoners besøg i Danmark og danskeres besøg i udlandet. Visse særlige opgaver som udpegelse af deltagere til de anglo-skandinaviske teologkonferencer og folkekirkens deltagelse i Leuenberg-samtalerne med de reformerte og unerede kirker i Europa blev varetaget af biskopperne på grund af den læremæssige karakter.

Dette dobbelte sekretærarbejde var en meget spændende opgave, som jeg fik lov til at stå for gennem 9 år, efterfulgt i 1980 af Elisabeth Lidell og i 1989 af Ane Hjerrild. Og det voldte faktisk ikke de store vanskeligheder at dele sol og vind lige mellem det officielle og det mindre officielle. Det var ofte to sider af samme sag, og praktisk var det, at Det mellemkirkelige Råds sekretariat befandt sig i Københavns bispegård, så kontakten mellem de to kontorer var lettest mulig. Desuden var

Københavns biskop gennem alle årene formand for Det mellemkirkelige Råd, hvor også de fleste af de øvrige biskopper var medlemmer.

Økonomiske problemer – men det gik

Der var imidlertid ét område, som gang på gang voldte bekymringer, og det var det økonomiske. Det mellemkirkelige Råd var jo en frivillig kirkelig institution, og der var derfor hverken statslige eller officielle kirkelige midler til rådighed for dets arbejde. Og på den anden side følte rådet sig ansvarlig for, at folkekirken kunne være med i Det økumeniske Fællesråds arbejde på linie med frikirkerne og fra 1971 den katolske kirke. Derfor måtte man hvert år skaffe det nødvendige beløb til betaling af folkekirkens medlemsbidrag. Og desuden skete det adskillige gange, at kirkeministeriet ikke så sig i stand til at få det fulde beløb, som Det lutherske Verdensforbund forventede i årsbidrag fra folkekirken, med på finansloven, eller man gik kun med til delvis dækning af udgifterne til de danske delegationers deltagelse i internationale organisationers generalforsamlinger, og så måtte vi ud med tiggerposen til de forskellige kirkelige organisationer, der havde forståelse for det mellemkirkelige arbejdes betydning, og det lykkedes faktisk hvert år at komme helskindet gennem de økonomiske vanskeligheder. Den årlige kirkekollekt blev aldrig overvældende, og de private gaver til arbejdet var også begrænsede. Men så fik vi noget fra tipsmidlerne og en gang imellem fra fonde og pengeinstitutter. Så det gik altså, ikke mindst fordi sekretariatets udgifter holdtes på det lavest mulige niveau, og så godt som alt arbejde udførtes af frivillige medarbejdere.

Noget af det, der satte præg på arbejdet i hele perioden 1954-89, var den kirkelige spændvidde, rådets sammensætning repræsenterede. Selv om rådet var selvsupplerende, gjorde man sig umage for, at så vidt muligt alle afskygninger af folkekirken og de mange forskellige kirkelige arbejdsgrene var "repræsenteret", og fra 1975 krævede vedtægterne, at mindst halvdelen af medlemmerne skulle være lægfolk. Der var naturligvis visse grupper, både på yderste venstre og højre fløj, som ikke var med, fordi de ikke ønskede det, men ellers var det er ret så bredt udsnit af folkekirken, der samledes, når rådet holdt møde.

På vej mod det nye MKR

Det mellemkirkelige Råd blev stadigvæk kritiseret for ikke at have

mandat til at tage sig af det mellemkirkelige arbejde, og efterhånden var flere og flere indstillet på, at man burde undersøge, om tiden ikke var moden til at få folkekirkens mellemkirkelige arbejde gjort fuldt officielt.

Det førte i 1983 til, at Det mellemkirkelige Råds styrelse henvendte sig til biskopperne om sagen, og da de også viste sig positive, førtes der i den følgende tid en række drøftelser mellem de to parter, indtil et fællesudvalg med 3 biskopper og 3 repræsentanter for Mellemkirkeligt Råds styrelse i 1985 kunne forelægge et fælles forslag om et officielt mellemkirkeligt råd, byggende på mellemkirkelige stiftsudvalg, valgt af menighedsrådene. Dette forslag blev godkendt af Det mellemkirkelige Råd og af biskopperne sendt til kirkeministeriet, som nedsatte et arbejdsudvalg, der på baggrund af fællesudvalgets forslag skulle fremkomme med et oplæg til det mellemkirkelige arbejdes fremtidige struktur. Et sådant oplæg forelå i 1987, og efter at have været sendt til høring både hos biskopperne, Det mellemkirkelige Råd og menighedsrådene kom det til at danne grundlag for det lovforslag, der vedtoges af folketinget i foråret 1989. Dermed var den lovmæssige basis skabt for et helt officielt folkekirkeligt engagement i det mellemkirkelige arbejde.

Gennem stiftsudvalgenes og det officielle mellemkirkelige råds virksomhed er det mellemkirkelige arbejde blevet udvidet og konsolideret. Det er der grund til at glæde sig over, og det tror jeg også, alle vi gør, der på den ene eller den anden måde var aktive på det mellemkirkelige område i perioden indtil 1989. Det er en stor vinding, at de enkelte menigheder og menighedsråd engageres i arbejdet. Det er glædeligt, at folkekirkens medlemskab af de internationale kirkelige organisationer er blevet helt officielt stadfæstet, og at folkekirkens bidrag til disse organisationer, som i 1988 var uforsvarligt lave i forhold til andre kirkers, siden da har kunnet mere end fordobles. Og det er velgørende, at der nu er midler til rådighed til mange mellemkirkelige opgaver, som tidligere måtte forsømmes.

Ønsker for fremtiden

Skulle jeg på baggrund af mine egne erfaringer i den mere "uofficielle" periode udtrykke et ønske for folkekirkens mellemkirkelige arbejde i fremtiden, så skal det være et tredobbelt:

- at der må være en naturlig arbejdsfordeling mellem biskopperne og Det mellemkirkelige Råd, men et fællesskab om ansvaret,
- at de mange gode kræfter, der virker i de forskellige frivillige kirkelige organisationer, i stadig højere grad må blive inddraget i det mellemkirkelige arbejde, både lokalt og centralt,
- og at man lever op til det princip, der var udtrykt i præamblen til fællesudvalgets forslag i 1985, at "det mellemkirkelige arbejde omfatter forbindelse til andre kirkesamfund såvel herhjemme som i udlandet", idet man både lokalt og centralt helhjertet engagerer sig i samtale og samarbejde med de andre kirkesamfund herhjemme.

I det mellemkirkelige arbejde er der brug for et samspil mellem alle aktive kræfter i folkekirken, og der er brug for den inspiration, der opstår i mødet med de andre kristne kirker, som vi er fælles med om den forpligtelse, der udspringer af Jesu yppersteprestelige bøn: "at de alle må være ét...".

Pastor Johannes Langhoff er tidligere sognepræst ved Københavns Domkirke med forpligtelse til at varetage folkekirkens mellemkirkelige relationer. Igennem mange år medlem af Det mellemkirkelige Råd og Kirkernes Verdensråds centralkomité.

Det lutherske Verdensforbund

Karsten Nissen

Ved Det lutherske Verdensforbunds (LVF's) generalforsamling i Hong Kong, juli 1997, markeres 50-års dagen for LVF's oprettelse. Den danske Folkekirke har været med i LVF siden oprettelsen i 1947. Danske teologer og kirkefolk har i denne periode ydet væsentlige bidrag til LVF's arbejde. Ikke mindst navne som Regin Prenter, K.E. Skydsgaard og Paul Hansen vil blive husket i LVF.

LVF begyndte som et i alt væsentligt tysk, nordisk og amerikansk foretagende. Dette har ændret sig grundlæggende. I dag er der 114 medlemskirker i LVF, og disse kirker udgør et broget billede. Nogle kirker er store folkekirker som f.eks. de nordiske og de tyske kirker. Andre kirker, som f.eks. de syd- og østeuropæiske, er små minoritetskirker, der lever i lande, der er domineret af den katolske eller ortodokse kirke.

Kirkerne i Afrika, Asien og Latinamerika lever under sociale og politiske forhold, der er præget af social uro, dyb fattigdom og undertrykkelse. Endelig finder vi kirker i Nordamerika, som lever deres liv i et højteknologisk, multietnisk samfund, hvor kirkerne er ivrige deltagere i de mange forskellige offentlige debatter.

LVF's opgaver
Ifølge sin forfatning har LVF følgende opgaver:

* at fremme det forenede vidnesbyrd om Jesu Kristi evangelium, og at støtte medlemskirkerne i at udføre missionsbefalingen og i at arbejde for den kristne enhed verden over.

* At fremme den diakonale indsats i medlemskirkerne verden over ved at lette menneskelig nød, fremme fred og menneskerettigheder, social og økonomisk retfærdighed, omsorg for Guds skabning og deling af ressourcer.

* At fremme medlemskirkernes selvforståelse og fællesskab gennem fælles studier og ved at hjælpe dem til at handle samlet i fælles opgaver.

LVF's arbejde udføres af generalsekretariatet, afdelingen for mission og udvikling, afdelingen for nødhjælp og afdelingen for teologi og studier. *Generalsekretariatet* har den overordnede ledelse, og beskæftiger sig i øvrigt med økumeniske spørgsmål, menneskerettigheder, kommunikation samt personale og økonomi.

Afdelingen for mission og udvikling arbejder med mission, kirkeligt samarbejde, udvikling, kontakten med medlemskirker, ungdomsarbejde, kvindespørgsmål, uddannelse, stipendier og rådgivning vedr. kommunikationsarbejde. *Afdelingen for nødhjælp* arbejder med nødhjælpsprogrammer, katastrofehjælp, miljøspørgsmål og uddannelse til udvikling. *Afdelingen for teologi og studier* arbejder med kirken og de sociale spørgsmål, forholdet til mennesker af anden tro, kirke og teologi samt liturgiske spørgsmål og menighedslivet.

Den øverste myndighed i LVF er *generalforsamlingen,* der mødes hvert syvende år. Generalforsamlingen fastlægger hovedlinierne for arbejdet, og vælger *Præsidenten* samt medlemmerne af *Rådet.* Rådet udnævner en række rådgivere, der deltager i komiteernes arbejde og organiserer sig i fem *programkomiteer* for finansielle og administrative spørgsmål, kommunikation, teologi og studier, mission og udvikling samt nødhjælp.

Rådet nedsætter også to *faste komiteer,* én for internationale spørgsmål og menneskerettigheder samt én for økumeni. Desuden udpeges medlemmerne af *projektkomiteen,* hvis opgave er at behandle projekter fra afdelingen for mission og udvikling. Præsidenten, de seks vicepræsidenter samt formændene for de fem programkomiteer udgør *eksekutivkomiteen,* der mødes én gang imellem rådsmøderne og fungerer som personalekomité med ansvar for ansættelse af medarbejdere.

LVF er hverken mere eller mindre end medlemskirkerne

LVF er hverken mere eller mindre end summen af de 114 medlemskirker. Disse kirker har forskellige behov. Det gælder ikke blot i økonomisk forstand, hvor de "rige" kirker understøtter projekter og programmer hos de "fattige" kirker. Inden for LVF føres til stadighed en vigtig diskussion om forståelsen af, hvad det vil sige at være evangelisk-luthersk i dag, og om forholdet til de øvrige konfessioner.

Et grundlæggende princip i LVF's arbejde er, at alle medlemskirker i princippet er ligestillet. I mange andre sammenhænge skelner man mellem givende og modtagende kirker. I LVF er alle medlemskirker, hvad enten de lever i Syd, Nord, Øst eller Vest, delagtiggjort i beslutningsprocesserne. De forskellige råd, komiteer og udvalg er sammensat med nøje hensyntagen til balancen mellem regionerne. Hvad LVF betyder for medlemskirkerne, forstår man først, når man erkender de forskellige forhold, disse kirker lever under.

El Salvador

Befolkningen i bosættelserne Los Ranchos og San Jose las Flores i Chalatenango i det nordlige El Salvador er katolsk. De er fattige bønder, som i firserne flygtede fra borgerkrigen i det lille mellemamerikanske land. Overgrebene fra militæret var så voldsomme, at de ikke længere kunne udholde at bo i deres eget land. I fire til fem år boede de i nabolandet Honduras, hvor de bosatte sig i en øde bjergegn. Tilværelsen som flygtninge var vanskelig. Længselen tilbage til det frugtbare El Salvador var stor. Derfor besluttede de i 1988 at vende tilbage til deres hjemland på trods af krigen. De fik hjælp fra kirkerne i El Salvador, og den lutherske kirkes leder, biskop Medarno Gomez Soto, spillede her en afgørende rolle. LVF og FN's flygtningehøjkommissær understøttede med kontakt til regeringen.

I dag lever de i deres eget land. De har huse at bo i, og land at dyrke. De har nu en tilværelse, som er mere værdig end før i Honduras. LVF's afdeling for nødhjælp har bistået med en lang række projekter for bosættelserne. For befolkningen i Chalatenango er LVF lig med et håb om en menneskeværdig tilværelse. LVF bistår fortsat med genopbygningen af det lille mellemamerikanske land efter borgerkrigens ødelæggelser.

Rusland

I Sibirien og i den centralasiatiske del af det tidligere Sovjetunionen findes en lang række lutherske menigheder. De blev i sin tid forvist til Sibirien af Stalin, men holdt fast ved deres tyske sprog og ved deres lutherske identitet. I halvfjerdserne fik disse menigheder kontakt med LVF's daværende europasekretær, danskeren Paul Hansen. Han sørgede for hjælp med bibler og forskellig teologisk litteratur. Det var en

yderst vanskelig opgave under det kommunistiske regime, og krævede ikke blot stor stædighed, men også diplomatisk sans. De lutherske menigheder i det tidligere Sovjetunionen følte sig stærkt isolerede. Det betød uendeligt meget for dem, at de igennem LVF fik kontakt til lutherske kirker verden over.

LVF hjalp disse lutherske menigheder til at danne en egentlig kirke, og støttede med bistand til kirkeledelsen, teologisk uddannelse m.v. I dag har de dannet en egentlig kirke – Den evangelisk-lutherske Kirke i Rusland og andre Stater. Den tidligere tyske professor i teologi, Dr. Georg Kretschmar, har påtaget sig opgaven som biskop for denne kirke. For dem er LVF lig med et verdensomspændende fællesskab, som de er ligeberettigede deltagere i. Kirken prøver nu at finde en vej frem i dette store land, der er præget af tydelige opløsningstendenser efter Sovjetunionens sammenbrud.

Sydafrika

I Sydafrika hedder den store lutherske kirke "Den evangelisk-lutherske Kirke i Sydafrika". Denne kirkes medlemmer er sorte og farvede – størsteparten af dem er meget fattige. Kirken bekæmpede under det tidligere regime apartheid-systemet, som holdt dens medlemmer i en tilstand af undertrykkelse, og ikke gav dem mulighed for reel politisk indflydelse.

De to små lutherske kirker i Sydafrika, som har tysk baggrund, har kun få sorte medlemmer. De støttede ikke den store lutherske kirke i kampen mod apartheid, og de fleste menigheder i disse kirker ønskede ikke at optage sorte som medlemmer. På LVF's generalforsamling i Budapest 1984 blev den af de to tyske kirker, som var medlem af LVF, suspenderet fra sit medlemskab. Kirken fik mulighed for genoptagelse i fællesskabet, når den tydeligt havde fordømt apartheid, og klart havde arbejdet for kirkelig enhed blandt de lutherske kirker i Sydafrika.

I 1991 blev den suspenderede kirke genoptaget i fællesskabet. Kirken havde nu klart vendt sig mod apartheid, og var dybt inde i forhandlinger om kirkelig enhed i Sydafrika. Nu står de lutherske kirker i Sydafrika side om side i bestræbelserne for at opbygge et nyt demokratisk samfund uden apartheid. I dette genopbygningsarbejde bistås kirker-

ne fortsat af LVF. For de lutherske kirker i Sydafrika er LVF lig med internationalt forpligtende fællesskab og samarbejde.

Filippinerne

I Filippinerne fik den lutherske kirke i 1990 store problemer med sin samarbejdspartner, Missouri-synoden i USA. Missouri-synoden er en konservativ, fundamentalistisk amerikansk luthersk kirke, som har et udbredt samarbejde med en række kirker i Latinamerika, Asien og Afrika. Missouri-synoden er kendt for at vise ringe respekt for sine partnerkirkers selvbestemmelse. Man ønsker tilslutning til den teologiske og kirkeretslige opfattelse, der hersker "hjemme".

Missouri-synoden er ikke medlem af LVF, og betegner forbundet som "liberalistisk". Man har den opfattelse, at LVF forråder den ægte lutherske arv. Mange af de kirker, Missouri-synoden samarbejder med, har imidlertid indmeldt sig i LVF – heriblandt kirken i Filippinerne.

Efterhånden gjorde man i den filippinske kirke oprør imod Missouri-synodens dominans. Missouri-synoden svarede igen ved at afbryde den finansielle støtte, og ved at indlede en række retssager imod kirken. Kirken henvendte sig til LVF, som gik ind med finansiel støtte. Samtidig formidlede man en kontakt imellem Missouri-synoden og kirken i Filippinerne. I dag er problemerne ved at være løst, og kirken har fået ægte selvstændighed. For kirken i Filippinerne er LVF lig med et internationalt fællesskab, som kunne yde hjælp i en vanskelig situation.

Folkekirken og LVF

Folkekirkens deltagelse i det internationale kirkelige samarbejde har aldrig været uimodsagt i den danske kirkelige debat. Grundlovens § 4 siger: "Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke, og understøttes som sådan af staten." Det er en del af vor selvforståelse som kirke, at den evangelisk-lutherske kirke i Danmark er folkeflertallets kirke, og derfor med al ret bærer betegnelsen folkekirke. Det at være luthersk er en del af vor identitet og af vor selvforståelse som danskere.

Som folkekirke kan det synes unødvendigt at være med i et internatio-

nalt fællesskab af kirker. Vi har jo alle de forskellige opfattelser af, hvad kristendom er, repræsenteret inden for folkekirkens egne rækker. Det kan synes vanskeligt nok at holde sammen på folkekirken. Hvorfor skal vi da engagere os i et internationalt fællesskab af kirker?

Tre positivt-kritiske bemærkninger

Som evangelisk-luthersk kirke har folkekirken imidlertid ikke kun et økonomisk bidrag at give til LVF-fællesskabet. Der er også brug for vor røst i drøftelsen af de mange spørgsmål, der befinder sig på LVF's dagsorden. Men vor deltagelse i LVF's arbejde er og bør være båret af en positiv kritisk holdning til en række udviklingstendenser. Lad mig nævne tre områder, hvor vi fra folkekirkens side bør øve denne positive kritik.

LVF's selvforståelse

For det første bør vi være opmærksomme på diskussionen om LVF's selvforståelse. På LVF's generalforsamling 1990 i Curitiba, Brasilien, var der stort postyr. Årsagen til postyret var, at repræsentanterne for de dengang 104 medlemskirker skulle tage stilling til et forslag om ny struktur for LVF.

Det var nødvendigt at foretage økonomiske nedskæringer, fordi LVF's aktiviteter havde et omfang, der ikke var økonomisk dækning for blandt medlemskirkerne. Det var også nødvendigt at stramme op omkring en række strukturelle uklarheder.

Det, der gav anledning til postyret, var imidlertid hverken behovet for økonomiske nedskæringer eller nødvendigheden af at fjerne strukturelle uklarheder. Postyret skyldtes, at den nye struktur samtidig fastslog, at LVF var blevet "a Communion of Churches". Hermed ramte strukturdebatten midt ind i en diskussion om LVF's selvforståelse, som har pågået siden LVF's oprettelse for næsten 50 år siden.

Den gamle struktur fastslog, at LVF var "a Federation of Churches". Denne betegnelse var rent praktisk: En række kirker oprettede et fælles forbund til at løse en række konkrete opgaver. Udtrykket "Communion" er straks mere forpligtende; det har klare teologiske over- og undertoner. Det betyder ikke blot fællesskab, men er det teologiske ud-

tryk for det fællesskab, der skabes ved og igennem nadveren. Sammenslutningen af de anglikanske kirker verden over, der mødes ved "Lambeth Conference", hvor ærkebiskoppen af Canterbury præsiderer, kaldes netop "The Anglican Communion".

Siden reformationen har de lutherske kirker været tilbageholdende over for alle forestillinger om en fælles repræsentation, der kan tale på vegne af alle lutherske kirker. Hver enkelt luthersk kirke er i princippet selvstyrende. Man ønsker ikke en luthersk "pave" eller et luthersk "vatikan", der kan tale og handle på vegne af alle kirkerne.

Med betegnelsen "Communion" var der derfor lagt op til en diskussion om LVF's selvforståelse. Var denne sammenslutning af lutherske kirker andet og mere end et hovedkvarter i Genève, der løste visse klart definerede opgaver inden for studier, mission, udvikling, kommunikation, kirkeligt samarbejde og katastrofehjælp?

Den omstændighed, at der siden LVF's oprettelse var opnået resultater i samtalerne med de øvrige konfessioner, satte diskussionen i relief: Hvem skulle "modtage" og godkende de aftaler, som de såkaldte '"bilaterale" samtaler med den romersk-katolske, den ortodokse og den anglikanske kirke var nået frem til?

Den danske folkekirke var skeptisk over for det nye strukturforslag, og så godt som alle delegater stemte derfor imod på generalforsamlingen i Curitiba. I hele den turbulente periode op til generalforsamlingen blev det gang på gang – ikke mindst fra tysk, finsk og dansk side – understreget, at man ikke kunne acceptere, at der blev sat det mindste spørgsmålstegn ved den enkelte medlemskirkes selvstændighed og uafhængighed. Man ønskede ikke, at LVF fik en myndighed, der gik ud over den enkelte medlemskirke, således at LVF fik mulighed for at udøve myndighed over kirkerne.

For skeptikerne var det væsentligt, at LVF ikke opfattede sig selv som en kirke – med alt hvad dette indebærer. LVF er et instrument for medlemskirkerne, og bør ikke være hverken mere eller mindre end den samlede sum af disse kirker.

Samtidig var der en angst for, at LVF skulle blive for politiseret. Ved hvert rådsmøde drøftes en række aktuelle spørgsmål fra den verdens-

politiske scene. Af og til vedtager rådet en udtalelse med klare meninger om disse spørgsmål. Ved at betegne LVF som en "Communion" kunne man fremme denne politisering. Det var skeptikernes opfattelse, at den enkelte medlemskirke måtte tage stilling til, i hvilken grad den ønskede at engagere sig i politiske spørgsmål i kirkens eget hjemland.

Det lykkedes i strukturforslaget at få indføjet en passus om, at medlemskirkerne var "autonome". Alligevel stemte så godt som alle danske delegater imod strukturforslaget, fordi man havde en angst for, at hovedkvarteret i Genève skulle få for stor vægt over for de repræsentanter fra medlemskirkerne, som deltog i rådets og de forskellige komiteers arbejde.

Den nye struktur har nu fungeret i seks år. Skeptikerne har på mange måder fået ret i, at det er blevet vanskeligere for medlemskirkerne at påvirke udviklingen inden for LVF. Men LVF har ikke påtaget sig rollen som "overkirke". Det betyder ikke, at diskussionen er standset. Den vil altid være til stede, og det er væsentligt for den danske folkekirke fortsat at være med i denne diskussion.

Det må fortsat være et hovedmål for folkekirkens deltagelse i LVF's arbejde at gå imod en udvikling, der vil gøre LVF til andet og mere end et samarbejde mellem frie, selvstændige kirker.

Resolutioner og udtalelser

For det andet bør folkekirken arbejde imod de tendenser der findes til, at LVF opfatter sig selv som et "mini-FN" bestående af de lutherske kirker, med den opgave at udtrykke de lutherske kirkers fælles holdning til alle de spørgsmål, der drøftes på den verdenspolitiske scene. Noget sådant har altid været – og bør altid være – fremmed for folkekirken.

Sidste år udgav det økumeniske institut i Strasbourg – der drives af LVF – og Kirkernes Verdensråd i fællesskab en bog af Mark Ellingsen, der har arbejdet som forskningsprofessor ved instituttet. Bogens titel er: "The Cutting Edge – how Churches Speak on Social Issues". Bogen er på næsten 400 tætskrevne sider, og er resultatet af et imponerende og tidkrævende forskningsarbejde. Mark Ellingsen gennemgår

udtalelser, resolutioner og andre dokumenter fra kirker og kirkelige organisationer verden over. Hans mål er at dokumentere, hvordan kirker tager stilling til sociale, politiske og etiske spørgsmål. Bogen er opdelt i ni hovedafsnit:

1. Apartheid and racism
2. Economic development and unemployment
3. Ecology
4. Nuclear armaments (Peace and war)
5. Divorce, remarriage and polygamy
6. Abortion
7. Genetic engineering
8. Social justice
9. Socio-political ideologies.

Med imponerende systematisk sans er resolutioner, udtalelser m.v. behandlet under disse ni overskrifter. Der er mange ord, og mange forskellige holdninger. Læst med danske øjne er det ganske interessant, at folkekirken og danske kirkelige organisationer så at sige ikke eksisterer i denne bog. Vi falder ganske markant uden for billedet. Både den norske og den svenske kirke er repræsenteret med en række resolutioner om nogle af de ovenfor nævnte spørgsmål. Men folkekirken glimrer ved sit fravær.

Skal vi beklage det? Er det et udtryk for Jeppe Aakjærs kærligt-sarkastiske beskrivelse af Danmark som "Du pusling-land, der hygger dig i smug, mens hele verden brænder om din vugge"? Jeg mener nej. Den, der tror, at en kirkes værdi aflæses i antallet af udsendte resolutioner, tager ganske alvorligt fejl. I det mediesamfund vi lever i, kan ofte forudsigelige ord i en resolution måske nok tilfredsstille en øm kirkelig samvittighed – men resolutioner alene placerer ikke kirkerne i en central rolle.

En af de væsentligste anker imod LVF og andre internationale kirkelige organisationer som f.eks. Kirkernes Verdensråd er netop, at disse organisationer tilsyneladende ser det som deres opgave at udtrykke kirkernes syn på en lang række af de spørgsmål, der drøftes på den internationale scene. Det synes, som om kirkernes medlemmer ikke tillægger disse resolutioner nogen synderlig stor interesse.

Den indirekte konklusion i Mark Ellingsens bog er netop, at kirkernes medlemmer ikke virkelig engagerer sig i udarbejdelsen af resolutioner og udtalelser fra kirkernes ledere. Menighederne bliver så at sige døve, og mister interessen. Resultatet er, at det hele bliver uden lidenskab og nerve.

Igennem årene har jeg været med til at vedtage en række resolutioner og udtalelser om politiske og sociale forhold i LVF's eksekutivkomité og råd. Nogle af dem har jeg argumenteret og stemt for, andre har jeg argumenteret og stemt imod. Min stillingtagen har været bestemt af min egen holdning til de pågældende spørgsmål; aldrig har jeg forestillet mig, at min stillingtagen skulle repræsentere folkekirkens holdning.

Ofte har jeg efter en sådan debat tænkt, hvorfor vi egentlig som en international kirkelig forsamling har beskæftiget os med disse spørgsmål. Enkelte af dem fandt jeg det rigtigt at drøfte og udtale os om – ikke på kirkernes vegne, men som luthersk verdensforbund. Men i de fleste tilfælde har jeg fundet det en smule unødvendigt, at også de lutherske kirker skulle lade deres røst høre om netop dette eller hint spørgsmål, som var af rent politisk art, og som blev varetaget af det internationale samfund af stater.

Jeg har ikke kunnet befri mig selv for den tanke, at de forskellige resolutioner tilfredsstillede kirkernes ømme samvittighed. Deltagerne i mødet kunne rejse hjem i erkendelsen af at have sagt det rigtige. Der er tendenser til, at der inden for det internationale kirkelige samarbejde udvikler sig en "Political Correctness", hvor man udtrykker et sæt af meninger, som er forudsigelige og dermed dybest set unødvendige.

Kirken bør ikke være tavs. Men vi bør kun udtale os, når vi føler, at vi tvinges til at tale. Når kirker udtaler sig, bør det altid være på baggrund af disse kirkers nærvær hos mennesker i en lang række situationer. Det er kirkens erfaringer fra dette nærvær, sammenholdt med kirkens forpligtethed på evangeliet og det kristne menneskesyn, der giver kirken ret og pligt til at udtale sig.

Eller sagt på en anden måde: LVF bør ikke udtale sig, fordi "dette spørgsmål forventer man, at også vi har en mening om". LVF bør kun udtale sig, når vi drives dertil at vort nærvær blandt mennesker og af vor forpligtethed på evangeliet og det kristne menneskesyn. Ellers bli-

ver der blot tale om en efterplapring af, hvad der allerede er sagt i andre, mere vægtige sammenhænge.

Forståelsen af økumeni

For det tredje bør vi være opmærksomme på den udvikling, der er sket i selve forståelsen af det økumeniske samarbejde. LVF har i forskellige sammenhænge beskrevet det økumeniske samarbejde ved hjælp af udtrykket "reconciled diversity – forsonet mangfoldighed".

Hermed menes, at de forskellige kirkesamfund udtrykker en mangfoldighed af traditioner. Hver af de konfessioner, der tilsammen udgør "kristenheden", har en enhed tværs igennem deres forskelligheder. Det bør ikke være opgaven at "hugge en hæl og klippe en tå" for at skabe enhed mellem kirkerne. Enhed bør vokse frem igennem fælles kontakt, samtale og samarbejde.

Ud fra denne forståelse af økumeni har LVF iværksat et imponerende arbejde på medlemskirkernes præmisser. Visionære lægfolk og teologer har engageret sig i dette arbejde til gavn for den enkelte medlemskirke. Folkekirkens Nødhjælp og andre lignende organisationer har formidlet dette engagement. Det er betegnende for denne forståelse af økumeni, at man bygger på de enkelte menigheder. Mange menigheder – også i folkekirken – har oprettet venskabsforbindelser med menigheder i andre kirker jorden over. Arbejdet bæres af engagerede personer, som har en vision om at være ét trods forskelle.

I dag møder man ofte en anden forståelse af økumeni inden for rammerne af LVF. Man taler nu om "synlig enhed", og forsøger igennem teologiske samtaler at udarbejde dokumenter, der skal bringe kirkerne teologisk tættere sammen. Det er kun godt, at der arbejdes med de teologiske forskelle kirkerne imellem, især hvis dette arbejdet, som det er tilfældet med fælleserklæringen om reformationstidens dogmatiske fordømmelser, kan frigøre kirkerne til virkelig at erkende de egentlige teologiske forskelle.

Det er imidlertid problematisk, hvis dette økumeniske arbejde fjerner sig fra menighederne, fordi det udføres af fagteologer, der fører et teologisk sprog, som er utilgængeligt for "almindelige mennesker". Kirkerne bringes ikke tættere sammen, fordi en gruppe "kirkelige diplo-

mater" enes om raffinerede teologiske formuleringer, der søger at udjævne de teologiske forskelle. Den økumeniske proces bør altid være rodfæstet i menighederne.

Det såkaldte "Porvoo-dokument" er et eksempel på en opfattelse af økumeni, der søger at tildække en række teologiske forskelle ved hjælp af kompromissøgende teologiske formuleringer. Folkekirkens afvisning af dette dokument kan synes som et tilbageslag for den økumeniske proces. I virkeligheden kan der være tale om det modsatte.

Folkekirkens menigheder er ikke modstandere af kirkelig enhed. Man vender sig imidlertid imod en opfattelse af økumeni, der ikke er åben, gennemskuelig og baseret i den lokale menighed. Igennem sin afvisning af Porvoo-dokumentet kan folkekirken måske være med til at bygge bro imellem de tyske og østeuropæiske lutherske kirker på den ene side, og de anglikanske og lutherske kirker, der har tilsluttet sig Porvoo-erklæringen, på den anden side.

Folkekirken hører hjemme i LVF

Den danske folkekirke har sin naturlige plads i LVF's fællesskab af kirker. Den opfattelse af forholdet mellem kirke og folk, som er særegent for folkekirken, bør fortsat have mund og mæle i kredsen af medlemskirker. Vi har meget at give – ikke blot økonomisk – og vi har også meget at modtage.

Alle lutherske kirker i verden mødes grundlæggende af de samme udfordringer: sekularisering, nye religiøse bevægelser, forholdet til de unge, kirkens undervisning osv. Medlemskirkerne har valgt at møde disse udfordringer på mange forskellige måder. Vi har brug for disse impulser. Og vi har som flertalskirke brug for altid at føle os som deltager i et verdensomspændende fællesskab af kirker – også i 50-året for LVF's oprettelse.

Karsten Nissen er domprovst i Viborg og medlem af Det lutherske Verdensforbunds council.

Kirkernes Verdensråd

Anna Marie Aagaard

Kirkernes Verdensråd er en størrelse, der ikke findes magen til. En sammenligning med internationale organisationer som FN halter, selv om Kirkernes Verdensråd har medlemmer i 116 lande. En sammenligning med internationale kirker som den ortodokse eller den romersk-katolske kirke halter også, for Kirkernes Verdensråd har i alt 326 meget forskellige medlemskirker. Store etablerede kirker i Norden, Europa – øst og vest – og på det amerikanske kontinent er medlemmer. Men det er små minoritetskirker i Asien og Afrika også. Og dertil kommer, at medlemskirkerne tilhører mange kirkefamilier: gamle østkirkelige og vestkirkelige (latinske) traditioner fra oldkirkens dage; reformatoriske traditioner, lutherske og reformerte, og kirkefamilier, der har fået deres særpræg i løbet af de sidste par århundreders vækkelsesbevægelser, metodister og pinsekirker f.eks. [1]

Men hvad holder så sammen på denne brogede skare?

Basis

Medlemskab af Kirkernes Verdensråd er frivilligt. Mange, især meget konservative amerikanske kirker, står udenfor, og den romersk-katolske kirke er kun direkte medlem af én af Kirkernes Verdensråds arbejdsgrene. Men de kirker, der er medlemmer, vedkender sig den såkaldte "basis" eller "grundlov". Den lyder sådan:
"Kirkernes Verdensråd er et fællesskab af kirker, der bekender Herren Jesus Kristus som Gud og Frelser i overensstemmelse med skriften og derfor søger at efterleve deres fælles kald til Gud Fader, Søn og Helligånds ære".

Her siges det for det første, at medlemskab står åbent for kirker (ikke for enkeltindivider), der med oldkirkens trosbekendelser bekender sig til den treenige Gud. For det andet understreger denne "basis", at skriftens forkyndelse af Jesus Kristus som Guds tolk og vor Frelser, er ramme eller norm for den bekendelse, kirkerne aflægger, og for deres selvforståelse som kirke. Det sidste kommer frem i betegnelsen "et fællesskab af kirker".

Fællesskab er mere end en løs organisation, kontingentbetaling og samarbejdsaftaler. Ordet fællesskab henviser til 2 Kor 13,13 – til det fællesskab, som er Gud Helligånds gave, og som gør lokalkirker til lemmer på Kristi ene kirkelegeme.

Når Kirkernes Verdensråds medlemskirker vedgår "et fælles kald", udtrykker denne formulering troens overbevisning om, at Guds kirke er én, og at kirkerne med deres tro og bekendelse er forpligtet på at overvinde gensidige forkætringer og som mangfoldighedens brogede fællesskab af lemmer på Kristi kirke (ikke som ensartethedens superkirke) at forkynde én Herre, én tro, én dåb og ét legeme.

Et fællesskab

I øjeblikket er Kirkernes Verdensråds ved at forberede sig til den kommende "assembly" i Harare, Zimbabwe (1998). Hertil sender begge de danske medlemskirker, nemlig Folkekirken og Baptistkirken, delegater. Det er i 1998 halvtreds år siden, Kirkernes Verdensråd blev stiftet. Det skal fejres. Men den kommende assembly har – ligesom alle de tidligere – først og fremmest det formål, at kirkernes lægfolk og ledere med deres tilstedeværelse bekræfter, at det fællesskab, de står i som lemmer på Kristi kirkelegeme, går forud for alt det, de eventuelt beslutter til sig at gøre sammen med flere eller færre andre kirker.

Denne optik på en assembly er grundlæggende for opfattelsen af Kirkernes Verdensråd. For den understreger, at Kirkernes Verdensråd først og fremmest er en indbyrdes relation mellem de enkelte kirker. Det vigtigste ved Kirkernes Verdensråd er kirkernes indbyrdes relation.

Og derfor er dette fællesskab ikke statisk. Det forandrer sig, som kirkernes relation til hinanden forandrer sig. Fællesskabet styrkes, når kirker lokalt og regionalt indbyder til fælles gudstjeneste. Når menigheder beder for hinanden og f.eks. i 1997 vil bruge det materiale, som nordiske kirker har fremstillet for alle Kirkernes Verdensråds medlemskirker, til hjælp for bønsgudstjenester.[2]

Fællesskabet får krop, når danske menigheder besøger venskabsmenigheder i de baltiske lande; når menigheder, stiftsråd og Folkekirkens Nødhjælp hjælper den ortodokse kirke i Albanien eller Rusland på fode efter murens fald; når der ansættes en medarbejder fra en afrikansk kirke i et dansk missionsselskab.

Det er ikke succes og effektivitet, der binder sammen, men troens overbevisning om, at det passer, hvad Paulus siger: lider ét kirkelem, lider alle; hædres ét lem, glæder alle sig.

Kirkernes Verdensråd er lige så stærkt og lige så skrøbeligt et fællesskab, som kirkernes indbyrdes fællesskab er. Det betyder i hvert tilfælde to ting.

For det første, at det lokale tæller. Det er ikke først og fremmest i Genève eller på et eller andet møde langt væk, at "fællesskabet af kirker, der bekender Herren Jesus som Gud og Frelser" lægger sig for dagen, men i det seje træk med at anerkende hinanden som kirker lokalt. Kirkernes Verdensråd foregår ikke i Genève. Den stab, der findes der, arbejder med det, kirkerne ønsker hjælp til. Og det kan naturligvis godt give konflikter, når nogle kirker synes at det, andre kirker gerne vil have gennemført, ikke står på deres egen dagsorden.

Man kan f. eks. i Danmark godt spørge, hvorfor der forud for den kommende assembly gennemføres besøg i alle medlemskirker med henblik på samtaler om kvindernes stilling i den pågældende kirke. I Danmark har vi i begyndelsen af 1996 haft et sådant besøg, og man kan med god grund spørge, hvad der kommer ud af det i en kirke med kvindelige præster og en grønlandsk og en dansk kvindelig biskop og i et land, hvor ligestillingslovgivningen er i orden. Men mange andre steder i verden behøver kirkerne hjælp til at ændre kulturelle traditioner, som samfundsmagten massivt bakker op. Og der er nu engang forskel på at blive kirkeligt "udstillet" som et land med store problemer vedrørende kvinders retsstilling og menneskeværd og så at være et land blandt alle lande i en besøgsrække, der gennemføres overalt. Fællesskabet i Kirkernes Verdensråd har meget at gøre med hensynsfulde relationer.

For det andet betyder Kirkernes Verdensråd som en relation mellem kirker, at det vigtigste spørgsmål ikke er "hvad kan vi få ud af de strukturer, som Kirkernes Verdensråd opretholder", men hvad kan vi bidrage med af vores egen kirkefamilies tradition, af vore egne forsøg på teologiske formuleringer, af vore egne erfaringer med menighedsliv og kirkeopbygning i et sekulariseret samfund og af vore egne materielle ressourcer.

Assembly forberedelser

Det vigtigste, der sker i Kirkernes Verdensråd i øjeblikket, centrerer sig om medlemskirkernes bidrag til den proces, der lægger op til en opdateret udlægning af "basis". Der er ikke tale om, at "basis" skal ændres. Opgaven går ud på at prøve på at gøre rede for, hvordan vi i dag forstår den.

Det arbejde er de danske medlemskirker i gang med, sammen med de øvrige nordiske kirker. I efteråret 1995 var Det mellemkirkelige Råd ved sin arbejdsgruppe for Kirkernes Verdensråd vært for et seminar afholdt på Diakonissestiftelsen. Lars Lindberg (der tidligere har været leder af en af de store svenske frikirker), biskop Bjørn Bue fra den norske lutherske kirke og den finske professor Risto Saarinen (nu ansat ved det lutherske forskningsinstitut i Strasbourg) hjalp med til at fokusere overvejelserne med hver deres indlæg.
Resultatet af disse overvejelser blev, at seminaret som et første bidrag til arbejdsprocessen koncentrerede sig om tre ting:

– For det første er det vigtigt, at Kirkernes Verdensråd bevarer sit særpræg som et fællesskab af kirker. Det er ikke en forening for alt muligt eller en sammenslutning på linie med FN systemets mange NGOer. Fokuseringen på enhed – Guds ene kirke med de mange lemmer – må bevares.

I dette perspektiv må kirkernes varetagelse af deres missionsforpligtelse ses. Den økumeniske bevægelse i dette århundrede – den, der førte til dannelsen af Kirkernes Verdensråd – begyndte i erkendelse af, at splittede kirker har et troværdighedsproblem, når de forkynder Kristus som vejen, sandheden og livet for alle mennesker i alle kulturer, og så ikke kan dele samme nadverbord.

I denne forbindelse understregede seminaret i København, at nadveren ikke kan instrumentaliseres. Den kan ikke gøres til et middel for at opnå gensidig anerkendelse af hinanden som kirker. På den anden side er det også en illusion at se bort fra, at det nadverbord, som en lang række af medlemskirkerne efterhånden deler med hinanden, gør en forskel for fællesskabet. Forklaringsproblemet ligger hos de kirker og hos de teologier, der absolutiserer sig selv som eneste sande kirke og som eneste legitime udlægning af bibelsk forkyndelse og kristen bekendelse;

– for det andet tog seminaret fat på forholdet mellem de enkelte medlemskirker og så "fællesskabet af kirker" kaldet Kirkernes Verdensråd. Den relation, man vedgår ved at være en del af dette fællesskab, må ytre sig konkret og kirkeligt. I øjeblikket fokuserer samtalen (efter den lange arbejdsproces, afsluttet i 1980'erne om "Dåb, nadver og embede")[3] ikke mindst på spørgsmålet om anerkendelse af hinandens dåb i den treenige Guds navn og på anerkendelse af oldkirkens trosbekendelser som fælles regler for teologisk trosudlægning.

I denne sammenhæng diskuterede seminardeltagerne spørgsmålet om læreprocesser og den kirkelige voksenundervisning. Véd menighederne nok om de andre kirker, deres gudstjeneste, bibeludlægning og bønsliv? Véd menighederne nok om andre kirkers selvforståelse og teologi, som den ser ud i dag (og ikke f.eks. på reformationstiden)? Bolden stopper altid hos lægfolket i kirkerne. Hos lægfolket ligger til syvende og sidst ansvaret for den relation til andre kirker – det fællesskab, man vil vedkende sig;

– for det tredje beskæftigede seminaret sig endnu engang med medlemskriterier og opretholdt, at kun kirker kan være medlemmer, selv om de lokale nationale råd sommetider har både ungdoms- og nødhjælpsorganisationer og missionsselskaber som medlemmer. Dette sidste er f.eks. tilfældet i Danmark, hvor en række af disse organisationer er medlemmer af Det økumeniske Fællesråd. Det hænger sammen med den folkekirkelige struktur, vi har her i landet, hvor vi i sidste århundrede fik kirkens mission og diakoni sat ind i særlige organisationer, medens langt de fleste andre kirker (også de lutherske) samler omsorgen for kirkens gudstjeneste, mission og diakoni i en enstrenget struktur. Det hedder f.eks. Svenska Kyrkans Mission.

Mission og evangelisering

Forud for Kirkernes Verdensråds assembly skal der afholdes en missionskonference. Den skal finde sted i Brasilien i november 1996. Både Den danske Folkekirke og Baptistkirken sender delegater. Men igen: et møde er ikke det vigtigste. Det er det lokale kirkelige arbejde med missionens teori og praksis. Et stort møde kan være til inspiration og til gensidig udveksling af informationer. Det kan sætte ting på dagsordenen "hjemme", fordi andre kirker gør opmærksom på, at de trænger til hjælp eller har et samarbejdsproblem, de ikke selv kan løse.

Det kan hjælpe medlemskirkerne med at holde fast i forpligtelsen til at forkynde Kristus for dem, der aldrig har hørt evangeliet; for dem, der har glemt det og meldt sig ud af deres kirke, og for dem, der bliver overset på grund af kirkelige kommunikationsbarrierer til netop deres hverdagsmiljø (ungdomsmiljøer f.eks.).

Men det, der sker lokalt og i samarbejde mellem kirker på tværs af kulturer og geografiske grænser, er vigtigst. Derfor lød det overordnede

spørgsmål da også: "hvad lægger I vægt på i missionsteologi i dag, og hvad anser I for at være de primære udfordringer, som kirker i mission står med i dag?", da Dansk Missionsråd, Det økumeniske Fællesråd og Afdelingen for Missionsteologi og Økumenisk Teologi på Aarhus Universitet indbød til studiedag i januar 1996. Hensigten med studiedagen var klart angivet, nemlig at tilskynde til, at man 1) i egne grupperinger overvejede egne grundlæggende synspunkter på mission og evangelisering, og 2) overvejede at bidrage til Kirkernes Verdensråds proces forud for missionskonferencen i slutningen af 1996 ved at indsende formuleringsforslag til et fælles positionspapir om mission og evangelisering.

Hvor meget der kom eller kommer ud af studiedagen, vil først vise sig. I øjeblikket arbejder i hvert tilfælde en arbejdsgruppe under Det økumeniske Fællesråd på at samle nogle tanker sammen og således frugtbargøre studiedagens drøftelse.

Disse endnu ikke færdige overvejelser koncentrerer sig om oppriorite-ring af kirkens missionsforpligtelse. I stedet for strid om ord som "mission" og "evangelisering" drejer det sig – også her i Danmark – om klar invitation til mennesker om at leve i relation til Kristus og deltage i gudstjenestens lovprisning. Det har bl.a. konsekvenser for gudstjenesten og det perspektiv på gudstjenesten, der med Folkekirkens gamle udgangsbøn hedder "hvad vi skal tro og gøre". Mennesker er ikke født med at kunne lovprise Gud, bede for andre, kende Guds store gerninger og de bibelske fortællinger. Gudstjenesten har ud over et menighedsopbyggende aspekt også et missionsaspekt.

Forholdet mellem klar invitation og de mange kulturer må stadig bearbejdes. Med inspiration fra Kirkernes Verdensråds missionsafdeling arbejder mange danske missionsselskaber, menigheder og grupperinger i disse år med "evangeliet og kulturerne". Der er fremstillet materiale til formidling for børn af indvandrergruppers kultur og religiøse forestillinger; der et lavet et teologisk seminar om kirkevækst på Københavns Universitet. Der foregår samtale om forholdet mellem evangeliets nødvendige inkarnation i også dansk kultur og tradition og den nødvendige fremmedhed, der hører evangeliet til, fordi det er Guds og ikke vores.

De fremmede kulturer, islamiske f.eks., i det danske samfund kræver menighedernes besindelse på, om det evangelium, de lever af, kom-

munikeres troværdigt, så invitationen står klart. Troværdigheden er vores problem. Skabe tro kan vi ikke. Viden om andres tro er vores opgave, så andres trosoverbevisning ikke fremstilles forkortet eller forvrænget.

Om eftermiddagen beskæftigede januarseminaret sig med Danske Kirkers Samråds "Takt og Tone kirkerne imellem" fra 1994.[4] Det dokument handler om takt og tone i evangeliseringsarbejdet kirkerne imellem. Det er nu oversat til engelsk og stillet til rådighed for andre kirker. Det dokument slutter på følgende måde: "Som repræsentanter fra forskellige kirker udtrykker vi vores afstandtagen fra den form for uærlig evangelisation, der kendetegnes ved: – fremhævelse af idealbilledet af eget kirkesamfund på baggrund af nedgørelse, urealistisk og negativ beskrivelse af andre kristne kirkers liv og praksis; – stærk psykisk påvirkning og pression anvendt til at overtale andre kirkers medlemmer til brud med egen kirke og overflytning af medlemskab".

"Tykt" og "tyndt"

I socialvidenskaberne bruger man i dag ofte ordene "tykt" og "tyndt". "Tykt" henviser til noget (en kultur, en religion, en bestemt tradition), der fremtræder og ses i hele sin kompleksitet med alle sine mange lag i en bestemt kontekst. "Tyndt" bliver i den sammenhæng en betegnelse for de destillater, som tænkning og refleksion i anden omgang udleder af det "tykke", levede liv.

Der er forskel på en "tyk" beskrivelse af menneskelig værdighed i et bestemt samfund med bestemte betingelser og bestemte traditioner og en "tynd", mere generel og almen bestemmelse af menneskelig værdighed. Der er forskel på en "tyk" beskrivelse af levet liv og debatteret teologi i en bestemt konkret kirke, og en "tynd" beskrivelse af læren om kirken i teologiske værker og dokumenter.

Det betyder, at der er forskel på det, Den danske Folkekirke og andre kirker "tykt" formidler om sig selv, sin lære og ethos, i alle sine dimensioner (i gudstjenestens og teologiens tyngdepunkter, i kirkelivet med institutioner og organiseringsmåder, i fromhedstraditioner, undervisning og i tilgangen til de samfundsproblemer, man finder det centralt at beskæftige sig med og tage op) og så en "tynd" formidling af samme kirkelige realitet i kirkelærens, i forskernes og administratorernes sprog.

Denne skelnen mellem "tyk" og "tynd" gælder også, når det drejer sig om kirkernes fællesskab i Kirkernes Verdensråd. Det fremtræder "tykt" i omsorg for hinanden; i fælles forbønsgudstjenester og bibellæsning; i samarbejde om rent vand og lægehjælp, udviklingsplaner og teologisk uddannelse; i økonomisk støtte og hjælp til konfliktløsning; i formaning og trøst og i modet til at sige fra over for en anden kirke. Kun "tyndt" kan dette levede liv samles op og beskrives med begreber.

Porvoo-erklæringen er et eksempel. Den kan af gode grunde ikke opsamle alt det konkrete danske, lettiske eller engelske kirkeliv i de involverede lutherske og anglikanske kirker. Den kan – som alle andre økumeniske erklæringer – kun "tyndt" formulere sig om det, der for kirkerne er tilstrækkeligt til at vedgå og formalisere deres trosfællesskab.

Har man ikke denne skelnen mellem "tykt" og "tyndt" med sig, så støder man sig på det abstrakte og "uforståelige" i også Kirkernes Verdensråds formuleringer og kommer let til at forveksle dokumenter og information om kirkernes fællesskab med dette fællesskab.

Om Kirkernes Verdensråd

Til sidst lidt information om de arbejdsgrene og samarbejdsstrukturer, som kirkerne har stillet op som hjælp for fællesskabet.
Der har på det seneste været brugt både tid og kræfter i Genève, hvor den ansatte stab arbejder, på at samordne kirkeligt nødhjælps-, udviklings- og katastrofearbejde. For at undgå ressourcespild mellem f.eks. Det lutherske Verdensforbund og Kirkernes Verdensråd.

Der bruges i øjeblikket mange kræfter (og penge) på at hjælpe kirker med flygtningestrømmen. Hvorfor "staten" eller "samfundet" ikke kan tage sig af det? Simpelthen fordi kirkerne mange steder i verden er de eneste samfundsstrukturer, der fungerer tilstrækkeligt til at være med til at løse opgaverne. Den konkrete næste er i alt for mange kirker verden over et menneske, der har fået rødderne til egen hjemstavn, eget sprog og egne muligheder for at forsørge sig selv revet over.

Kristenforfølgelser er ikke en saga blot. Der brydes kirker ned i Ægypten; borgerrettigheder forsvinder for kristne i både afrikanske og indiske samfund, og drab er ikke ukendt. Sommetider kan det hjælpe, at Kirkernes Verdensråd intervenerer.

McDonald-"kulturen" oversvømmer de tidligere kommunistiske lande, og volds-"kulturen" underminerer hidtil velfungerende samfund. Hjælp til kristendomsundervisning kræver i øjeblikket både stor indsats fra de kirker, der har overskud at give af, og gensidig inspiration mellem de kirker, der kan selv. Ingen synes f.eks. at have fundet særligt overbevisende svar på spørgsmålet om kristendomsformidling blandt mennesker i storbyernes jungler af subkulturer.

"Takt og Tone" dokumentet fra Danske Kirkers Samråd har jeg nævnt. Men "Takt og Tone" er der også brug for at debattere i andre sammenhænge. Ofte er f.eks. den etiske debat om homofili, abort og de nye bioteknologier blevet til en konkurrence mellem kirkelige miljøer om, hvem der kan råbe højest. Der er på det seneste brugt tid og kræfter i Kirkernes Verdensråd på en gennemført teologisk argumentation for, at disse etiske spørgsmål ikke løses som enkeltstående spørgsmål. Holdningen til dem hænger sammen med menneskesyn, kirkesyn, teologiske traditioner og bibeltolkning. Den hænger sammen med kirkelig ethos – med det "tykke" kirkelige liv, som det leves i praksis. Holdninger formes, og ændres, i sammenhæng med udlægning af troens fortællinger og tolkningen af kirkelig tradition.

Og vedvarende foregår kirkernes teologiske arbejde med det centrale: at gennemgå tidligere tiders fordømmelser af andre kirkelige traditioner og undersøge, om historien varer ved, eller om disse fordømmelser ikke længere rammer den anden kirke, som den lever og lærer i dag. Det ene nadverbord, hvor kristne fra forskellige (og vedvarende forskellige kirker) sammen kan modtage pantet på Guds nåde, der alene gør dem til kirke, er stadig visionen.

Dr.theol. Anna Marie Aagaard er docent i systematisk teologi ved Det teologiske Fakultet i Århus. En af Kirkernes Verdensråds 8 præsidenter. Medlem af den luthersk-ortodokse internationale dialogkommission.

[1] Se nærmere i Marlin Van Elderen, "En introduktion til Kirkernes Verdensråd", København 1996. Fås hos MKR.
[2] Fås i slutningen af 1996 hos MKR.
[3] Arbejdsprocessens endelige dokument, den såkaldte Lima-erklæring om "Dåb, nadver og embede", kan lånes på MKR. Det har været udsendt til høring i medlemskirkerne.
[4] Fås ved henvendelse til MKR.

Konferencen for Europæiske Kirker

Birgitte Thyssen

Introduktion

Den økumeniske bevægelse har sit navn efter det græske ord økumene (oikos, et hus eller et hjem), som betyder den beboede verden. Den økumeniske bevægelse er organiseret på alle de niveauer, hvor mennesker bor og lever deres liv – lokalt, nationalt, regionalt og globalt.

Omkring 1940erne begyndte strukturer at blive etableret lokalt og nationalt (f.eks. Det økumeniske Fællesråd 1939). Den globale organisation var planlagt til 1940, men blev udsat på grund af Anden Verdenskrig. Så først i 1948 dannedes Kirkernes Verdensråd i Amsterdam – dannet i Europa, men med globalt sigte – på et tidspunkt, hvor Europa selv var den mest delte og ødelagte region i verden.

Konference for Europæiske Kirker (KEK) blev dannet i 1959 som den europæiske regionale økumeniske organisation.Den er en af de otte regionale økumeniske organisationer, som sammenlagt omfatter praktisk talt hele jorden.

KEK er en paneuropæisk organisation, som geografisk dækker området fra Uralbjergene til Atlanterhavet. Tidligere sagde vi altid, at den omfattede alle europæiske lande undtagen Albanien, i dag er også den ortodokse kirke i Albanien medlem. KEK har ca. 118 ortodokse, anglikanske, protestantiske og gammelkatolske medlemskirker, med et flertal af protestantiske kirker, heraf ca. 30 kirker, som ikke er medlemmer af Kirkernes Verdensråd. I forfatningen (fra 1992), som medlemskirkerne må tilslutte sig, hedder det: "Konferencen for Europæiske Kirker er et økumenisk fællesskab af kirker i Europa, som bekender Jesus Kristus som Gud og frelser i følge de bibelske skrifter og derfor sammen søger at opfylde deres fælles kald til Guds, Fader, Søn og Helligånds, ære."

1959-1989 1. fase – de første 30 år

Man kan måske sige det sådan, at KEK er barn af to forældre, af den økumeniske bevægelse og af de særlige forhold i efterkrigstidens Europa med dets dybe splittelser og svære sociale problemer. De første 30

år i KEKs eksistens var scenen den kolde krig, hvor Europa var delt i to ideologiske blokke, adskilte af jerntæppet. Europas deling var uacceptabel for kirkerne, fordi delingen også skilte dem. Ledende protestantiske kirkefolk fra Frankrig, Tyskland og Holland indledte derfor uformelle samtaler i 1950erne om, hvordan isolationen kunne brydes og de europæiske kirker bringes nærmere sammen, på trods af kold krig og et spaltet kontinent.

Københavns biskop H. Fuglsang-Damgaard blev involveret og formidlede, at et forberedelsesmøde blev holdt i Liselund i 1957, og og den første konference fandt derefter sted på Nyborg Strand i 1959 med ca. 40 kirker repræsenteret; folkekirken var efter biskoppernes beslutning repræsenteret fra begyndelsen. Den anden, tredje og femte konference blev også holdt i Nyborg, og indtil fornylig blev de simpelthen kaldt Nyborg-møderne.

I begyndelsen var hensigten blot at skabe mulighed for at mødes og bygge bro og bidrage til forsoning og forståelse mellem kirker i øst og vest, ikke at etablere strukturer eller programmer. Først i 1968 fik KEK en fuldtidsansat sekretær og i 1975 en studiesekretær. Indtil da blev arbejdet gjort af ad-hoc grupper.
Fra begyndelsen var der to hovedtemaer i KEK, nemlig kirkernes enhed og indsatsen for forsoning og fred.

Om bord på "Bornholm"

Det afgørende skridt i retning af en mere fast struktur som regional organisation af kirker blev taget ved den fjerde generalforsamling i 1964, hvor KEKs første forfatning (i kraft indtil 1992) blev vedtaget under dramatiske omstændigheder om bord på det gode skib M/S Bornholm.

Nyborg IV er blevet noget helt særligt i KEKs historie, som folk, der var med, stadig fortæller om på grund af den opfindsomme solidaritet, der kom til udtryk her. Samtidig giver det et billede af situationen under den kolde krig. Konferencen var planlagt til oktober 1964 og skulle som sædvanlig foregå på Nyborg Strand. Som medlem af NATO kunne Danmark kun tillade borgere fra DDR indrejse, hvis de havde pas fra Vestberlin. Men myndighederne i DDR ville ikke tillade deres borgere at rejse til Vestberlin. På grund af disse forviklinger var der i juni 4 muligheder: At holde mødet i Nyborg uden østtyskerne, at flyt-

te mødet til et neutralt land som Østrig eller Sverige, at udskyde mødet eller at skaffe et dansk skib og lade østtyskerne stige ombord fra en neutral havn. Det sidste skete, og jeg har hørt folk fortælle om, hvordan "Bornholm" forlod København og i Øresund tog østtyskere ombord fra en lille båd, som kom fra Malmø, og derefter sejlede gennem Kattegat og rundt i Århus bugt, indtil det var tid til at gentage manøvren. Kirkeminister Bodil Koch tog aktivt del i forberedelse og afvikling af generalforsamlingen på skibet. Det var om bord på "Bornholm", at romersk-katolske observatører deltog for første gang.

Vanskeligheder og balancegang

Men på trods af romantikken omkring Nyborg IV kan der ikke være tvivl om, at de første generalforsamlinger i det splittede Europa var vanskelige og ret forvirrede. Bl.a. på grund af deltagernes gensidige mangel på viden om hinanden, behovet for forsoning mellem tidligere fjender, folks forskellige forventninger og den uundgåelige mistænksomhed især over for de østeuropæiske deltageres eventuelle dobbeltspil. KEKs eksistens blev dengang beskrevet som "vandring på tynd is".

Metropolit Aleksij, nu patriark og KEKs mangeårige præsident, deltog i samtlige generalforsamlinger fra 1964. Ved den 8. generalforsamling på Kreta i 1979 opsummerede han de første 20 år set fra hans udgangspunkt: "Den russisk-ortodokse kirke har altid med broderlig kærlighed udtrykt sin interesse for KEKs aktiviteter. F.eks. blev følgende formuleret i vores kirkes lokale råd i 1971: Vi kan ikke påstå, at KEKs aktiviteter altid har forløbet glat og vellykket. Vores repræsentanter har mødt misforståelse, ligegyldighed, fordom og endog fjendtlighed med hensyn til den indsats, kirkerne yder i disse vanskelige tider. Disse besværligheder er forståelige, for tværs igennem Europa går skellet mellem to sociale systemer, i hvilke kirkerne i Europa lever og udfører deres opgave. Fra begyndelsen opfordrede den russisk-ortodokse kirke kirkerne i KEK til at se realistisk på situationen og ikke unddrage sig forpligtelsen til at styrke fred og samarbejde mellem alle kirkerne i Europa. Det var en vanskelig proces."

Samtidig var det et vilkår under den kolde krig, at når et lokalt kirkeråd i Østeuropa udtalte sig til sin egen kirke og senere til andre kirker, så blev det hørt og registreret af dets egen regering. En stiltiende forståelse udviklede sig derfor mellem kirkerne i vest og øst med hensyn

til, hvor langt man kunne gå i ord og handling uden at sætte fællesskabet som helhed over styr. F.eks. skulle under den kolde krig ordet "fred" helst optræde på etiketten, uanset hvad flasken ellers indeholdt, simpelthen for at sikre de sovjettiske og andre østeuropæiske kirkers tilstedeværelse. Det var et kompromis, man levede med.

Der er ingen tvivl om, at for de østeuropæiske deltagere var deltagelse i den økumeniske bevægelse en livline og en saltvandsindsprøjtning. De kom hjemmefra og kunne trække vejret friere end i deres hjemlige, lukkede systemer, og så var det deres eneste mulighed for at deltage i offentlige drøftelser ud over, når de derhjemme offentligt skulle støtte det sovjettiske kommunistpartis fredslinie. Som metropolit Kyrill fra Smolensk sagde det ved det økumeniske møde i Basel i 1989: "Kirkens stemme blev ikke hørt i vores samfund, fordi både religion og kirke blev opfattet som plagsomme rester fra et tidligere system... Kirkens stemme nåede landet på en indirekte måde, udefra, ved hjælp af resolutioner og dokumenter fra de økumeniske organisationer... Det er svært at måle omfanget af kirkens indvirkning på dannelsen af nye holdninger til temaerne retfærdighed, fred og skaberværkets bevarelse, men at den er der, er tydeligt ... Vi er Gud taknemmelige for de gaver, som han giver sit folk i den økumeniske bevægelse."

I bakspejlet har man siden sat spørgsmåstegn ved dette diplomatiske spil mellem kirkerne i øst og vest og overvejet, om man i disse koldkrigsår ikke gik for langt i forsigtig balancegang og diplomati. Denne kritik må man nok et langt stykke vej kalde forståelig og berettiget, for man gik langt i hensyntagen og kom dermed uden at ville det til at støtte urimeligheder fra politisk hold i Østeuropa. Det positive var, at tilliden mellem kirker fra vest og øst med deres forskellige forudsætninger og hjemlige betingelser bevaredes, så fællesskabet mellem dem holdt i disse svære år.

Det er let nok i bakspejlet at være kritisk, men spørgsmålet er, om man på det tidspunkt i KEK kunne gøre så meget andet. Man stod i et dilemma, som var svært at løse. På det individuelle plan i menneskerettighedssager kunne man sikkert have gjort mere. Der var da også en del uofficielle kontakter. Men på det officielle plan ville enhver kritisk indblanding i de enkelte kirkers og landes indre forhold have været vanskelig for ikke at sige umulig, fordi det forudsatte, at de lokale kirker selv havde bedt KEK om at intervenere. Uden den lokale kirkes udtrykte ønske er KEK magtesløs og har ingen ret til endsige intenti-

on om at blande sig. En sådan direkte indblanding bad østeuropæiske kirkefolk mig bekendt ikke KEK om.

Aktiviteter

Fra begyndelsen så KEK sin hovedopgave i at bygge bro mellem kirker i Øst- og Vesteuropa, men også mellem mindretalskirker og flertalskirker og mellem kristne af forskellige konfessionelle traditioner. KEK forstår sig selv om en platform for samtale og er f.eks. i forhold til de ortodokse kirker et privilegeret mødested, hvor disse er repræsenteret med en vis styrke. Det gør KEK til et potentielt samtaleforum for protestantisk-ortodoks dialog, som modstykke til Kirkernes Verdensråd, hvor de ortodokse er i klart mindretal.

Efter de første 15 år, hvor aktiviteterne i KEK hovedsageligt begrænsede sig til generalforsamlingerne og ind imellem konsultationer om specifikke temaer, blev egentlige arbejdsprogrammer etableret: En afdeling for teologisk studiearbejde; for mellemkirkeligt hjælpearbejde, som især rettede sig imod de protestantiske mindretalskirker i Sydeuropa – Portugal, Spanien, Frankrig og Italien – og i den kolde krigs tid ydede diskret hjælp, ikke mindst bibler og litteratur, til Østeuropa. Med sit paneuropæiske perspektiv støttede KEK den såkaldte Helsingfors-proces og Konferencen om Sikkerhed og Samarbejde i Europa (CSCE, nu OSCE). Med støtte fra lokale kirker overvågede den alle Menneskerettighedskonferencerne med observatører fra øst og vest. Meget af dette arbejde er foregået i tæt samarbejde med Kirkernes Verdensråd.

Den romersk-katolske kirke er ikke medlem af KEK, men siden 1975 har der været et stadig tættere samarbejde mellem KEK og Rådet for De (katolske) Europæiske Bispekonferencer (CCEE). Dette samarbejde har bl.a. udmøntet sig i foreløbig 5 økumeniske møder siden 1978. Dette er bemærkelsesværdigt, for det er første gang siden reformationen, at katolikker og protestanter mødes på officielt plan – på trods af megen skepsis og tøven på begge sider.

Det var nok et tidens tegn i 1980ernes brydningsfulde Europa, at disse økumeniske møder mellem KEK og CCEE havde håb som tema. Det gælder mødet i 1981 i Løgumkloster med temaet "Kaldet til ét håb" og mødet i 1984 i Riva del Garda, Italien, med temaet "Bekende troen sammen – en kilde til håb"; og det gælder mødet i 1988 i Erfurt

med temaet "Dit rige komme". Men det gælder ikke mindst det europæiske økumeniske møde i Basel i 1989 med temaet "Fred med retfærdighed", som var båret af håb og forventning.

Efter jerntæppets og Berlin-murens fald fulgte ny frihed og igangsættelse af demokratiserings- og reformprocesser i Østeuropa, og nogle af disse håb blev opfyldt i løbet af de kommende år. Men samtidig kom der nye problemer i kølvandet på omvæltningen. Europa gik fra en periode med falsk stabilitet til en periode med ægte forvirring og tumult.

1989-92 Omvæltning i Europa

Den "stille revolution" i Central- og Østeuropa med sammenbrudet af de marxistisk-leninistiske regimer både som politisk kontrolsystem og som "tros"-system førte på den ene side et politisk, socialt og holdningsmæssigt tomrum med sig, som ingen havde forestillet sig, og som har stået på dagsordenen lige siden, bl.a. fordi alverdens nyreligiøse bevægelser forsøger at mase sig ind og udfylde tomrummet. Opbruddet var præget af politisk og økonomisk ustabilitet, som førte mange risikofaktorer med sig. På den anden side blev en lang række ting, som hidtil havde været umulige for kirkerne i Øst- og Centraleuropa, pludselig mulige under den brede overskrift diakoni, tjeneste, evangeliets forkyndelse og undervisning i kristendom.

For KEK betød det et skift i prioritering i retning af tjeneste og mission, idet hjælpearbejde bredt forstået og evangeliets udbredelse kom højt på dagsordenen. Behovene for materiel og immateriel hjælp til kirkerne voksede, efterhånden som velstandskløften i Europa mellem rige og fattige blev tydelig. Med Lech Walesas ord fra 1991 blev jerntæppet afløst af et "sølvtæppe", og ofrene for markedskræfternes frie spil i Central- og Østeuropa og for de etniske og nationale konflikter især på Balkan blev de mange arbejdsløse, flygtninge, fattige og udstødte mennesker.

Det havde været forventet, at med murens fald ville kirkerne i Øst- og Centraleuropa blive i stand til at deltage helt og fuldt i KEKs arbejde, også finansielt. Men kirkernes økonomi lå som deres landes økonomi i ruiner. Så et karakteristisk træk ved den anden fase i KEKs udvikling er, at der er øget behov for udvikling og solidarisk hjælpearbejde, og samtidig er der færre økonomiske ressourcer til rådighed end før.
KEKs 10. generalforsamling i Prag var typisk for situationen: På den

ene side var det en ny og løfterig oplevelse for første gang nogensinde at kunne afholde en generalforsamling i Østeuropa, på den anden side var det vanskeligt, fordi opbrud og forandring prægede kirkernes dagsorden, og meget lidt hang sammen og fungerede.

Men medlemskirkerne fornyede deres mandat til KEK som det fortsatte forum for samtale og samarbejde i Europa, hvor kirkerne i fællesskab kunne arbejde for kirkernes enhed og koordinere deres fælles mission og tjeneste. Medlemskirkerne bekræftede deres tillid til KEK og formidlede dermed overgangen fra tiden under den kolde krig til perioden efter den kolde krig.

At der fortsat er brug for et samarbejdsorgan som KEK, er der nok ingen tvivl om, bl.a. fordi samtalen og samarbejdet mellem kirkerne i Europa efter murens fald ikke er blevet spor lettere end før. Jeg vil tværtimod mene, at det er blevet sværere, fordi afstanden mellem kirkerne på mange måder er blevet større. Der er tale om en nedkøling af det økumeniske klima, som har mange årsager. Mens jerntæppet var der, havde kirkerne i Central- og Østeuropa brug for hinanden mod den fælles modstander, og de havde brug for den økumeniske kontakt udadtil for at komme ud af deres indespærrede situation. Nu kan man iagttage en opblussen af intolerant nationalisme og konfessionel selvtilstrækkelighed, som gør samarbejdet trægt og besværligt. Dertil kommer, at kirkerne har fået hænderne fulde af egen indre konsolidering og dermed er mere reserverede over for tidligere samarbejdspartnere. Det er, hvad patriark Alexij var inde på, da han i 1991 – midt under omvæltningerne i det russiske samfund, hvor kirkene i Rusland skulle forholde sig til den nye situation – bl.a. sagde: "Vi er begyndt at forstå mere og mere, at økumeniske relationer er ikke blot en slags appendiks til kirkens liv, fremmed for dens iboende strukturer. Tværtimod er økumenisk samarbejde en nødvendighed i den nuværende situation med dens splittelser og modsætninger. Uden det ville de forskellige kristne kirkesamfund simpelthen ikke overleve og være i stand til leve sammen på en måde, som svarer til deres kristne kald."

Aktuelle problemstillinger

Ca. 150 anbefalinger om KEKs arbejde var resultatet af medlemskirkernes drøftelser og beslutninger på generalforsamlingen i Prag. Det var nu den nyvalgte centralkomites opgave at prøve at føre dem ud i

praksis i tiden frem til næste generalforsamling. Ved det første centralkomitemøde efter generalforsamlingen opstilledes det prioriterede arbejdsprogram, som KEK i dag arbejder efter inden for rammerne af beslutningerne fra generalforsamlingen. Man samledes om 6 hovedområder, som jeg vil knytte nogle bemærkninger til:

1) Teologisk studiearbejde under det overordnede tema "På vej mod en fælles mission". Dette studiearbejde omfatter fælles refleksioner om kirkernes forkyndelses- og undervisningsopgaver i et Europa, som er sekulariseret og pluralistisk. Nogle taler endda om det post-kristne Europa. Hvordan kan evangeliet forkyndes troværdigt i dag? Studiearbejdet forkuserer på følgende områder: Evangelisering (evangeliets forkyndelse) og proselytisme, herunder spørgsmålet om forholdet mellem flertalskirker og mindretalskirker; økumenisk samarbejde og kirkernes enhed; forholdet mellem kirke og stat; kirke og kultur; forsoning og KEKs evt. medvirken i løsning af religiøse, etniske og nationale konflikter. Studiearbejdet foretages af studiesekretæren og studiekomiteen og udmønter sig i studiekonsultationer og konferencer, hvor temaer belyses og vel at mærke i en økumenisk sammenhæng. Emnet majoritetskirker og minoritetskirker kunne f.eks. være relevant at drøfte i en dansk sammenhæng; man kunne overveje følgende: Den lutherske kirke i Danmark er en majoritetskirke, mens dens lutherske søsterkirke f.eks. i Polen er en minoritetskirke; hvordan påvirker det de to kirkers selvforståelse og holdning til sameksistens og samtale med andre kirker?

2) Det andet europæiske økumeniske møde med temaet "forsoning" i samarbejde med CCEE, som man allerede havde talt om i Basel i 1989 og siden forpligtet sig til på generalforsamlingen i Prag.

3) Retfærdighed, fred og skaberværkets bevarelse (JPIC). Dette var temaet på det første europæiske økumeniske møde i Basel, hvor deltagerne forpligtede sig til at arbejde imod enhver form for uret og vold og arbejde for fred i frihed og for en nænsom omgang med naturens livsgrundlag. Det har siden stået på KEKs dagsorden. Arbejdet omfatter en lang række arbejdsgrupper om økologiske problemstillinger, racisme, fremmedhad og snæver nationalisme etc. I et Europa præget af økonomi og markedsøkonomiske kræfter er det en vigtig opgave for kirkerne at minde om skabelsens integritet, herunder at der skal værnes om mennesket og dets værdighed og værdi. Denne etiske debat må holdes i gang – for at bevare menneskeligheden i Europa.

4) Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE). KEKs afdeling for menneskerettigheder har siden 1970erne overvåget Helsinkiprocessen og forsøger igennem OSCE at gøre opmærksom på kirkernes syn på menneskerettigheder, nationale mindretals rettigheder, racisme og fremmedhad etc.

5) Asyl- og flygtningeprogram. KEK og Kirkernes Verdensråd har i fællesskab etableret en arbejdsgruppe som et instrument for kirkerne i Europa til at koordinere deres arbejde for flygtninge og asylansøgere. Ud over det praktiske hjælpearbejde omfatter dette område også træningsprogrammer af lokale medarbejdere især i Øst- og Centraleuropa.

6) Diakoni og kirkehjælp. Dette arbejde, som udføres i samarbejde med Kirkernes Verdensråd, er bl.a. rettet mod konfliktområder som eks-Jugoslavien, Irland, Kaukasus etc. Efter murens fald er det blevet betydeligt mere omfattende end før, fordi det nu er muligt at yde støtte til øst- og centraleuropæiske kirker, hvor behovene er enorme. Det omfatter desuden studiearbejde og analyser af områdets sociale og diakonale situation, hvor det overvejes, hvad diakoni er i dag. Hvad er forholdet mellem diakoni og evangeliets forkyndelse? Hvad er forskellen på kirkernes omsorg for hinanden og sekulære hjælpeprogrammer? Hvordan bliver det til selvudvikling og selvforvaltning og ikke blot afhængighed?

Samarbejdet med CCEE blev ikke nævnt som en specifik prioritet, men er det. Dette samarbejde omfatter områder som Nordirland, dialog med islam i Europa, fælles indsats for situationen i eks-Jugoslavien og som nævnt ikke mindst forberedelsen af det andet europæiske økumeniske møde.

Endelig kunne jeg også nævne relationen til forskellige partnerorganisationer. Jeg vil her pege på EECCS (Europæisk Økumenisk Kommission for Kirke og Stat), et repræsentativt protestantisk organ i Bruxelles og Strasbourg for kirker i EU. Det har til opgave at følge udviklingen i Europas politiske institutioner, dvs. Den europæiske Union og Europarådet, og kanalisere kirkelige holdninger til EU-kommission og Europaråd. Efter murens fald og den voksende integration i Europa er det KEKs styrke at være paneuropæisk, og derfor har det længe været drøftet at integrere EECCS i KEK. På KEKs præsidiemøde i Bukarest i januar 1996 blev der sammen med EECCS' ledelse taget principbeslutning om at arbejde hen imod denne integrering.

Disse vidtforgrenede arbejdsområder har KEK i de senere år arbejdet med i samvirke med medlemskirker, partnerorganisationer etc. Derudover har man fra generalsekretariatets side plejet relationen til medlemskirkerne ved bl.a. team-besøg. Det gælder selvfølgelig ikke mindst i eks-Jugoslavien, hvor dr. John Taylor er programansvarlig og yder et dygtigt, men vanskeligt forsoningsarbejde i tæt samarbejde med bl.a. Kirkernes Verdensråd. En arbejdsmetode er at forsøge at bygge bro og tillid mellem konfliktens parter ved at få dem til at mødes i "rundbords-samtaler". Her drøfter man konflikten, dens omfang og indhold, og hvordan den evt. kan forsones samt ikke mindst den fremtidige sameksistens i området. Det er især repræsentanter for KEKs medlemskirker og repræsentanter for andre religioner, som indbydes til gennem samtaler og fælles projekter at deltage i den forsonende proces i dette hærgede område. Lignende fremgangsmåder benyttes også i andre konfliktområder, hvor medlemskirker er involveret. Det viser sig nemlig, at det sommetider kan hjælpe, at KEK indbyder til samtaler, hvor de smertefulde spørgsmål tages op.

KEKs nuværende stab er på 11,5 personer – den mindste i det økumeniske center i Genéve, hvor KEK har sit hovedkvarter – heraf er 7 ledende medarbejdere og resten sekretærer.

På vej til 2EEA og den 11. generalforsamling

KEK har i årene efter murens fald i stigende grad haft lommesmerter og har i perioden måttet skære 2,5 stilling væk. Den situation er KEK ikke alene om; den kendes også i de øvrige internationale økumeniske organisationer.

På den ene side har medlemskirkerne som følge af forandringerne i Europa siden generalforsamlingen i Prag læsset flere og flere opgaver over på KEK af både materiel og immateriel art, men har samtidig vist, at de ikke er villige til eller magter at betale for dem. Det er nok tvivlsomt, at medlemskirkerne fremover vil øge deres bidrag til KEK, da de også skal betale deres medlemsbidrag til de konfessionelle organisationer som Det lutherske Verdensforbund og til Kirkernes Verdensforbund. Reelt er det også sådan, at det i høj grad er de vestlige medlemskirker, der solidarisk betaler for KEKs arbejde, og ikke ret meget tyder på, at dette forhold vil ændre sig fremover. Derfor mener jeg, at det er nødvendigt, at KEK i de kommende år sætter tæring ef-

ter næring, altså med andre ord indretter sit arbejde efter de ressourcer, som medlemskirkerne er villige til at stille til rådighed. For arbejdet i KEKs ledelse og stab består kun i at forsøge at udføre det, som medlemskirkerne har besluttet at prioritere som fælles opgaver – inden for de økonomiske rammer og regler, som kirkerne har vedtaget for deres samarbejde.

På centralkomitemødet i Assisi i maj 1995 var det et stærkt ønske at få budgetterne for 1996 og 1997 til at balancere, og det var derfor nødvendigt igen at prioritere opgaverne. Den afgørende beslutning var at sammenlægge det andet europæiske økumeniske møde og KEKs 11. generalforsamling. De ligger nu i umiddelbar forlængelse af hinanden i sommeren 1997 i Graz, Østrig. Ikke mindst for at spare penge for medlemskirkerne, som nu ikke behøver at sende delegationer til to møder. Desuden giver det plads i den økumeniske kalender, hvor der er mange internationale møder. Men det havde som konsekvens, at centralkomiteen måtte økonomisere med KEKs finans- og personaleressourcer i de næste to år frem til de to møder i sommeren 1997. Hovedvægten indtil sommeren 1997 blev lagt på forberedelsen af de to møder – det andet europæiske økumeniske møde med temaet "Forsoning – Guds gave og kilde til nyt liv", som også skulle være temaet for generalforsamlingen. Endvidere betonede man studiearbejdet "På vej til en fælles mission i Europa" og programmerne om diakoni og kirkehjælp, flygtninge- og asylansøgere og hjælpearbejdet i eks-Jugoslavien. Der er ikke afsat ressourcer til ekstra personale til at organisere de to møder i Graz, så KEKs egen stab har påtaget sig opgaven. Det har selvfølgelig betydet, at progamarbejdet i et vist omfang har måttet reduceres, men betydelige dele af det er blevet overtaget af medlemskirker, som f.eks. arbejdsgruppen om racisme og fremmedhad og Kirkernes Menneskerettighedsprogram.

"Forsoning – Guds gave og kilde til nyt liv" er det overordnede tema, som KEK og CCEE sammen har valgt for den økumeniske proces i de næste knap to år. Sammen opfordrer de medlemskirker og kristne til at lade sig inspirere af dette tema og yde deres bidrag i form af initiativer på lokalt, regionalt eller nationalt plan. Forsoning er et centralt bibelsk begreb, men det er også en konkret sag i menneskers og kirkers liv på lokalt, nationalt, regionalt og globalt plan. På alle planer er der behov for forsoning. Hver for sig har vi nok også en fortælling at berette om det forsonede eller det uforsonede i vores liv.

I Det mellemkirkelige Råds regi og i samarbejde med Det økumeniske Fællesråd arbejdes der på udgivelse af et studiemateriale om temaet, som kan bruges i menigheder, ungdomsgrupper etc. til refleksion og fordybelse.

Visioner for fremtiden

Nu er det som bekendt svært at spå – især om fremtiden! Og retningslinierne for den næste periode i KEK-samarbejdet skal naturligvis fastlægges af medlemskirkerne på generalforsamlingen i 1997. Men den begyndende samtale i KEKs ledelse om KEKs programmer og aktiviteter efter generalforsamlingen peger på, at det er vigtigt med en fleksibel arbejdsform i fremtiden, hvor dele af arbejdet evt. kunne ligge decentralt i forhold til KEKs hovedkvarter. Ligesom det er vigtigt at indrette arbejdets omfang efter de ressourcer, medlemskirkerne stiller til rådighed.

Min vision er, at KEK på vej til det nye årtusind stadig vil være et fællesskab af kirker, små og store, i alle lande i Europa, som arbejder mod en gensidig anerkendelse af hinanden som kirker, så bekendelsen til kirkens enhed – ikke dens enshed – kan virkeliggøres, ved at kristne kan deltage i hinandens nadverfejring, samt er i kontinuerlig samtale og samarbejde med hinanden.

Rent praktisk kunne jeg forestille mig dette samarbejde tilrettelagt sådan, at en del af KEKs programmer bliver lagt ud til medlemskirker og partnerorganisationer, således at de stadig foregår i KEKs regi, men i praksis overtages af medlemskirker, som stiller arbejdskraft og finansielle ressourcer til rådighed. Arbejdet kunne – efter hvad der er mest hensigtsmæssigt – foregå enten lokalt i medlemskirken eller i Genève. Man kunne f.eks. forestille sig, at KEKs studiearbejde placeredes ved et teologisk institut med fokus på økumeni og missionsvidenskab.

I KEKs hovedkvarter kunne der som minimum være generalsekretariatet med generalsekretæren, finanssekretæren og kommunikationssekretæren. Der har ind imellem været røster fremme, om det ikke ville være billigere at flytte KEKs hovedkvarter et andet sted hen end det dyre Genève. Det har været undersøgt, og der ville næppe spares meget ved det, men der ville tabes meget, nemlig den vigtige kontaktflade og samarbejds- og inspirationsmulighed, som placeringen sammen

med de andre internationale økumeniske organisationer i det økumeniske center rummer.

Jeg kunne forestille mig, at en prioritet for KEK fremover bliver at varetage relationer: En fortsat dialog mellem Øst og Vest i Europa, men også mellem Nord og Syd. Uddybelse af dialogen mellem de ortodokse og protestantiske kirker, fordi den fine konfessionelle balance i KEK mellem protestanter og ortodokse rummer et særligt potentiale for denne dialog. Fortsat relation mellem KEK og CCEE – altså med den katolske kirke. Det paneuropæiske perspektiv, hvor KEKs røst fortsat høres i de europæiske institutioner som OSCE og endelig med integrering af EECCS (Europæisk Økumenisk Kommission om Kirke og Stat) i KEK. På denne måde ville KEK give et bidrag til enhed i Europa, som er andet end økonomi og politik, og bidrage til, hvad Delors kaldte: "at give hjerte og sjæl til Europa".

Danmark og KEK

Som det vil være fremgået af det historiske afsnit, startede KEKs historie i Danmark, og i følge biskoppernes beslutning var folkekirken med fra begyndelsen, et medlemskab der bekræftedes efter etableringen af Det mellemkirkelige Råds officielle struktur.

Hvad betydning har det nu for folkekirken? Den historiske virkelighed hen imod det tredje årtusind har bundet verdens folk sammen. Vores nationale problemer om politik og økonomi er bundet sammen med international politik og økonomi, og mange spørgsmål som f.eks. økologi og flygtninge løses bedst på tværs af landegrænserne, ligesom en række etiske problemstillinger må drøftes internationalt. Vi er på godt og ondt – internationalt og globalt – blevet hinandens skæbne. Problemerne og opgaverne er fælles, og politikerne søger i de politiske institutioner at samordne nationale og internationale løsningsforslag, hvilket ofte er svært.

Samtidig lever vi i en tid med opbrud og forandring. Det gælder også udformningen af menneskers tilværelsesforståelse og de kirkelige traditioner, som er nedarvet hos os. Både herhjemme og internationalt sker der i dag en brydning mellem forskellige livsholdninger, hvor der sættes spørgsmålstegn ved den kristne livstydning, som mange allerede har vendt ryggen, og vi erkender, at vi lever i et pluralistisk sam-

fund. Det betyder, at vi ikke længere kan forudsætte fælles livstydning og fælles værdier hos alle danskere.

Noget lignende opleves på europæisk plan. I KEK gives der mulighed for i samtale og studiearbejde at drøfte denne fælles situation og få indsigt i, hvordan andre kirker i Europa søger at holde den kristne tro sammen med de store fælles problemstillinger og udfordringer. Kirkernes fælles bekendelse til Gud rummer en fordring om at værne naturen og andre menneskers værdi og værdighed. Udfordringen er, hvordan bekendelsen omsættes i evangeliets forkyndelse, i undervisning og i kristen livsstil. Når det drejer sig om fred, retfærdighed og skabelsens integritet, om menneskeværd og befrielse fra fattigdom og falsk afhængighed, har vi at gøre med sammenhængen mellem trosbekendelse og praksis. Forståelse for disse sammenhænge kræver studier og samtaler om, hvordan den kristne tro leves i vores moderne verden, og hvordan den omsættes i praksis.

Her mener jeg, at KEK er et af de mulige fora for samtale om og studier af disse spørgsmål, hvor folkekirken kan få inspiration til at være kristen kirke i dag.

Som bekendelsen siger, er det er ikke muligt – i isolation – at være Jesu Kristi kirke i hele sin fylde uden i fællesskab med andre kirker. Vi har brug for de andre, og vi har noget at bidrage med til dem. Risikoen for enhver national flertalskirke er at blive selvtilstrækkelig og tro, at den er den eneste kirke i landet, med andre ord at glemme, at der er andre kirker og måder at være kirke på. Og lige så vel som vi må være i kontakt og samarbejde med mindretalskirkerne i Danmark, må vi også på europæisk plan være i kontakt og samarbejde med de andre kirker, fordi de kan berige os med deres særlige indsigter og erfaringer.

Mens vi på den ene side er os selv med vores egen identitet og opfattelse, har vi brug for at blive beriget af udfordringerne fra de andre kirkers synspunkt. Vi har brug for at beriges af den romersk-katolske vision og erfaring som verdensomspændende kirke, vi har brug for at beriges af den ortodokse kirkes integration af spiritualitet, teologi og liturgi; og vi har brug for at møde igen – som i Porvoo-drøftelsen – den anglikanske udfordring om synlig enhed mellem kirker af forskellig nationalt tilhørsforhold.

Hvis man skal forstå hinanden, må man tale sammen. Hvis man skal samarbejde, må man kende hinanden. Netop forskellighederne i teologi og tradition gør fællesskabet inspirerende og samtalen berigende og meningsfuld. Og samarbejdet er nødvendigt set i lyset af de problemer, som også kirkerne er en del af i Europa på vej mod det tredje årtusind.

Vi har brug for institutionaliseret forbindelse til andre kristne og andre kirker, fordi Europa – og verden – ser ud, som de gør.

Birgitte Thyssen er præst og lektor ved Folkekirkens Pædagogiske Institut i Løgumkloster. Medlem af KEKs centralkomité siden 1986, af Præsidiet siden 1993 og KEKs første kvindelige vicepræsident.

Nordisk Økumenisk Råd

Kirsten Clement

Da jeg i sin tid deltog i generalforsamlingen for Det Økumeniske Ungdomsråd i Europa, var det meget slående at erfare den samhørighed, der var mellem deltagerne fra de nordiske lande. Sprogligt, kulturelt og kirkeligt havde vi så meget til fælles, at det var en styrke for os deltagere fra Norden. Vi forsvandt som nordisk gruppe ikke så let i mængden og kunne derfor bedre bidrage med det, der var vores særkende.

Siden murens fald har den mellemkirkelige opmærksomhed fra vores side været vendt først og fremmest mod Østeuropa. Det har været ganske naturligt af historiske og politiske årsager; men hvis vi ikke skal glemme vore egne rødder, er det nødvendigt at bevare kontakten til de nordiske lande. Især nu, hvor Norden er delt med hensyn til medlemskab af EU, forekommer det mig at være ekstra vigtigt, at vi værner om samhørigheden de nordiske lande og kirker imellem. Det er ganske enkelt vigtigt at mødes – også om kirkelige og teologiske emner!

Hvorfor folkekirken skal være medlem af Nordisk Økumenisk Råd, NØR? Fordi folkekirken ikke kan undvære NØR, og fordi NØR ikke kan undvære folkekirken. Alle argumenterne for det internationale mellemkirkelige engagement gælder selvfølgelig også for et engagement på nordisk plan. Dertil kommer, at de nordiske lande og kirker er så meget anderledes end de danske, at vore egne forhold stilles i relief af forskellene samtidig med, at de nordiske lande ligner hinanden så meget, at alle parter ofte kan tage ved lære af de andres erfaringer uden den helt store omstillingsproces.
Hvis NØR skulle ophøre med at eksistere, ville det blive nødvendigt at etablere nye samarbejdsformer, for jeg tror ikke, mange danskere er uenige i, at vi behøver et specielt samarbejde med vore nordiske nabolande og -kirker.

Historie

NØR blev oprettet i 1939 under navnet Nordisk Økumenisk Institut. Instituttet var en bygning med et omfattende bibliotek placeret i Sigtuna, Sverige. Det var hensigten, at instituttet skulle være et sted for forsk-

ning på et højt videnskabeligt plan inden for økumenisk teologi; men inden forskningsarbejdet på instituttet kom i gang for alvor, brød Anden Verdenskrig ud, og instituttet blev mere end en bygning og et forskermiljø: Netop fordi instituttet lå i det neutrale Sverige, blev det også et effektivt kontaktnet mellem kirkeledere i Europa. Den tyske bekendelseskirke kunne opretholde forbindelse med kirker og modstandsbevægelser uden for Tysklands grænser gennem møder på instituttet.

Arbejdsområder

NØR er stadigvæk både et forskningsmiljø og et kontaktnet; men navneskiftet i 1990/91 fra institut til råd afspejler den udvikling, der er sket siden krigen. Instituttet har altid haft beskedne økonomiske midler at arbejde med, og derfor har det aldrig været muligt at ansætte tilstrækkeligt med personale til at leve op til ambitionerne. Instituttet har været båret af nogle få ildsjæle og mange frivillige.

Biblioteket er blevet holdt ved lige, og bogsamlingen er blevet udvidet. Forskningssiden er blevet nedtonet i de senere år, i den forstand at NØR ikke driver selvstændig forskning; men konsekvenserne er ikke så alvorlige som man kunne have forventet, fordi de teologiske fakulteter i Norden i den samme periode har udvidet deres arbejdsfelt til også at omhandle økumenisk teologi. F.eks. blev økumenisk teologi en del af eksamenspensum ved den sidste revision af studieordningen på de teologiske fakulteter i Danmark – og hvad der er nok så vigtigt: NØRs konferencevirksomhed er med til at sikre, at de der arbejder med de samme emner rundt om i Norden har en mulighed for at mødes.

Der bliver dog stadigvæk sat penge af til stipendiatvirksomheden. Stipendiaterne får betalt tre eller seks måneders studieophold ved NØR og får adgang til NØRs bibliotek og til at trække på vidensressourcerne i NØRs sekretariat. Senest har en dansk stipendiat opholdt sig ved NØR i tre måneder med et specialeprojekt om den lettiske kirke siden 1945 og relationerne til Svenska Kyrkan.

NØR fungerer også som kontaktorgan for de nordiske kirker i forhold til Kirkernes Verdensråd, KV, Det lutherske Verdensforbund, LVF, og Konferencen for Europæiske Kirker, KEK. Kontakten foregår bl.a. ved, at NØR arrangerer møder for de personer fra de nordiske kirker, som er centralt placerede i organisationerne. Derved får de nordiske re-

præsentanter mulighed for i nogen grad at koordinere fælles initiativer og holdninger. NØR medvirker på samme måde til at forberede nordiske delegater til generalforsamlinger i KV, LVF og KEK, og NØR koordinerer på lignende måde ofte den nordiske deltagelse i organisationernes studieprojekter. Denne nordiske koordinering varetages bl.a. af NØR i forbindelse med KVs Faith-and-Order studiearbejde.

NØR fungerer også som koordinator i samarbejdet omkring Norden-FOCCESA, Fellowship of Council of Churches in Eastern and Southern Africa. F.eks. var der en kvindekonference om ledertræning i Island i 1994 med deltagere fra alle landene i det sydlige Afrika på nær Sydafrika og fra de fem nordiske lande. Kvindeorganisationerne spiller som bekendt en meget vigtig rolle i de afrikanske kirker, og kvinderne er både meget kompetente og meget bevidste om nødvendigheden af en ordentlig uddannelse af deres ledere. At de afrikanske kirker anser sådanne konferencer for vigtige ses af, at det var ledere på nationalt plan, der var sendt af sted. Det var forstemmende af opleve, hvordan de afrikanske kvinder stadigvæk var præget af apartheidsystemet, men samtidig meget inspirerende at erfare den ildhu og det livsmod de lagde for dagen på trods af vanskelige arbejdsvilkår. Islændingene stod for konferencens dagsprogram, mens NØR tog sig af hele tilmeldingsproceduren og siden udsendelse af en fyldig rapport.

En af NØRs væsentligste opgaver er konferencevirksomheden. Rådet arrangerer hvert år en lang række konferencer med forskellige temaer, som har forbindelse til nordisk kirkeliv. Nogle af disse konferencer gentages med jævne mellemrum f.eks. Nordisk flygtningekonsultation, som henvender sig til personer inden for medlemskirkerne, der arbejder med flygtningespørgsmål. Derudover afholdes med mellemrum bl.a. nordiske social-etiske konferencer, konferencer om kirkeret, som er rettet mod kirkeretseksperter i Norden, og nordiske same-konferencer som særligt retter sig mod samernes forhold i de andre nordiske lande. Dertil kommer konferencer og konsultationer, som tager aktuelle temaer op fra de nordiske kirkers virkelighed f.eks. spørgsmålet om kirken og homoseksualitet, kirken og islam, kirken i det nye Europa, samt konferencer om lægfolkets stilling og præsteembedet for blot at nævne nogle. Sådanne konferencer, der ikke alene henvender sig til specialister på et særligt område, arrangeres jævnligt, og det kan konstateres, at der er en stigende interesse i Danmark for at deltage i NØRs konferencer.

NØR spiller med andre ord en stor rolle m.h.t. koordinering og formidling af viden på nordisk plan. Selve formidlingsdelen opfylder NØR naturligvis i kraft af sin konferencevirksomhed, men NØR udgiver desuden et tidsskrift, Nordisk ekumenisk Orientering, NEO, som udkommer fire gange årligt. NEO giver en opdatering på det nordiske kirkelige, økumeniske område og indeholder væsentlige artikler om økumeni i Norden. NØR er desuden ansvarlig for Nordisk ekumenisk Skriftserie, som i bogform samler indlæg fra nogle af konferencerne. Der er hidtil udkommet 25 bøger i denne serie, hvoraf den seneste er Kyrkosyn – Kyrkouppfattning och Kyrkoförfattning, 1995. Bogen samler en række indlæg fra konferencen i 1995 om kirkeret og omhandler bl.a. lokalmenighedens retslige status, de økumeniske samtalers betydning og ekklesiologiens og retsteologiens forhold til hinanden.

Økonomi

NØR er i sammenligning med bl.a. Kirkernes Verdensråd en lille organisation. Der er p.t. tre ansatte i sekretariatet og Rådet opererer med et budget på omkring 1,3 mill. SEK. Til trods for det lille budget og det høje aktivitets- og ambitionsniveau løber økonomien næsten rundt, men NØR må som mange andre internationale økumeniske organisationer slås med et mindre underskud.

I 1994 så det faretruende ud. Svenska Kyrkan, som igennem årene har bidraget forholdsvis meget til NØR, besluttede at halvere sit medlemsbidrag. Beslutningen kom ikke som nogen overraskelse for hverken NØR eller medlemskirkerne, for Svenska Kyrkan havde i lang tid gjort opmærksom på, at man fandt det urimeligt, at Svenska Kyrkan skulle betale ca. halvdelen af NØRs samlede årsbudget. I 1993 udgjorde det svenske bidrag således SEK 625.000, og beløbet blev med virkning fra 1995 nedsat til SEK 350.000. En sådan reduktion af indtægtsgrundlaget medfører naturligvis problemer. Det store fald i Svenska Kyrkans bidrag betød, at de øvrige nordiske medlemskirker groft sagt måtte gøre op med sig selv, om man ønskede NØR reduceret eller helt nedlagt, eller om man ville kompensere for NØRs tab ved at øge bidragene til NØR. Resultatet blev, at medlemskirkerne med kniven på struben sagde ja! til NØR og ja! til nordisk økumenisk samarbejde. Den danske Folkekirkes bidrag er således steget fra DKK 75.000 i 1993 til DKK 100.000 i 1995 og den norske kirkes bidrag er i samme periode steget fra SEK 140.000 til SEK 200.000. Selv om der fortsat er

skævheder i forholdet mellem folkekirkernes kontingenter, er de nu mindre, end de tidligere har været. Og selv om Den danske folkekirkes bidrag i perioden 1991-1995 er steget med næsten 100%, så er der stadig lang vej op til de norske og finske folkekirker, som begge bidrager med ca. SEK 200.000 til NØR om året.

Gennem årene har det knebet med viden om og interesse for NØR. Det skyldes i hvert fald tre forhold:

1. De manglende økonomiske ressourcer har gjort det umuligt for NØR selv at få sine informationer tilstrækkelig langt ud. NØR er afhængig af den information de enkelte medlemskirker formidler.
2. Fra folkekirkens side har vi ingen ordentlige muligheder for pr-virksomhed, eftersom der ikke er noget landsdækkende kirkeblad. Det er derfor meget tilfældigt, hvem der får kendskab til konferenceprogrammer og bladudgivelser. Problemet bliver dog afhjulpet, efterhånden som stifterne eller de mellemkirkelige stiftsudvalg får sat udgivelse af blade og nyhedsbreve i system. Så kommer informationerne ud til menighedsrådene – og forhåbentlig også helt ud i sognene.
3. Mange konferencer er for specialister, og henvender sig derfor til en lille kreds. Specielt fra Sverige og Finland er der en tendens til kun at udpege eksperter til konferencer, mens vi fra Danmark gerne vil have flere konferencer for en bredere målgruppe.

Det er NØRs svage punkt at få bredden med. Måske kan en ny arbejdsmodel fra de senere år hjælpe: En national gruppe planlægger og gennemfører en konference/møde på vegne af NØR. NØRs sekretariat formidler indbydelser via kontaktnettet til de andre nordiske lande. På den måde kan det nordiske mellemkirkelige arbejde udvides til glæde for mange flere uden nogen stor forøgelse af de økonomiske ressourcer.

Men skal det lykkes at få kendskabet til NØR bredt ud, kræver det en aktiv og bevidst indsats fra MKR og fra stiftsudvalgene. Der har været en del "rumlen i krogene" – også i MKR, at der sker for lidt fra NØR's side, så derfor kan MKR lige så godt mindske kontingentet eller ligefrem melde sig ud af NØR. En anden mulighed er dog at styrke indsatsen fra dansk side, sådan at endnu flere får chancen for at mødes med hele Norden. Det er en fordel for fagfolk at kunne mødes og ikke skulle nøjes med brevveksling og tidsskriftsartiker, og for alle os andre

er det fornøjeligt at være sammen med folk fra hele Norden om et emne, der interesserer. Man bliver klogere – ikke bare på mødets emne, men også på de andre lande. Ved at rejse ét sted hen får man kendskab til forholdene i fire lande. Til forskel fra andet internationalt arbejde som kræver sprogkundskaber eller tolkebistand, kan alle (undtagen de finsktalende) med lidt god vilje fra alle sider bruge deres modersmål. Alene af den grund er mellemkirkeligt arbejde på nordisk plan en mulighed for mange flere, end det er på europæisk plan i øvrigt. Og netop når vi fra dansk side så tit påpeger det vigtige i at satse på bredden og ikke kun på eliten eller de særligt interesserede, er det nærliggende at gøre en stor indsats på den nordiske del af det mellemkirkelige arbejde.

Kirsten Clement er sognepræst i Skamby, medlem af Det mellemkirkelige Stiftsudvalg for Fyens Stift og Det mellemkirkelige Råds arbejdsgruppe vedr. NØR. DØFs repræsentant i NØR perioden 1986-91.

Beretning for arbejdet i Det mellemkirkelige Råd i 1995

af sekretariatschef Ane Hjerrild

Folkekirkens respons på internationale dialoger

I mere end 25 år har der været ført teologiske samtaler mellem forskellige kirkesamfund for at afdække, hvor der er enighed om kirkernes lære, og hvor kirkerne er uenige. Mange af disse samtaler har fundet sted på internationalt plan, og Det lutherske Verdensforbund har været involveret i mange af dem, fx i dialoger med den romersk-katolske kirke og med baptistkirkerne. Andre læresamtaler har været ført på nationalt eller regionalt plan.

Nogle af disse dialoger synes at vise, at der er større overensstemmelser i afgørende lærespørgsmål, end det tidligere har været antaget. Da selve samtalerne af praktiske årsager kun føres mellem et begrænset antal mennesker, må resultaterne bagefter lægges ud til de respektive kirker til drøftelse og vurdering af, om kirkerne er enige i dialogens konklusion, og om der evt. skal drages praktiske konsekvenser af enigheden.

Det er sådanne efterfølgende drøftelser af en samtales bæredygtighed og eventuelle praktiske konsekvenser, folkekirken har haft til debat de seneste år. Først for Porvoo-aftalens vedkommende, hvor det drejer sig om muligheden for et tættere fællesskab mellem de anglikanske kirker i England, Wales, Irland og Skotland på den ene side og de lutherske kirker i Norden og de baltiske lande på den anden side. Folkekirkens biskopper konkluderede efter en offentlig høring, at folkekirken ikke kunne underskrive Porvoo-aftalen. Biskopperne tilkendegav samtidig, at vi i videst muligt omfang vil fortsætte samarbejdet med de kirker, Porvoo-fællesskabet omfatter.

Dialogen, der førte til Porvoo-aftalen, blev påbegyndt før oprettelsen af Det mellemkirkelige Råd, og ansvaret for Porvoo lå derfor hos biskopperne. Alligevel var det med til også at præge dagsordenen i Det mellemkirkelige Råd, bl.a. fordi Rådet påtog sig ansvaret for at oversætte aftalen til dansk og for at samle bidragene i den efterfølgende, meget brede debat, så interesserede havde mulighed for at følge den.

I overensstemmelse med biskoppernes fællesudtalelse om Porvoo eksisterer der fortsat et samarbejde med de kirker, der har underskrevet Porvoo. Kontakten til de øvrige kirker i Porvoo-fællesskabet varetages af Det mellemkirkelige Råd. Men er der i dette kontaktarbejde forhold, der implicerer læremæssige spørgsmål, beder MKR biskopperne tage stilling.

Også en anden international dialog førte til en høringsrunde i de berørte kirker, denne gang de lutherske kirker, der er medlemmer af Det lutherske Verdensforbund, og den romersk-katolske kirke. Efter 25 års dialog om forskellige grundlæggende læremæssige spørgsmål mente Det lutherske Verdensforbund og den romersk-katolske kirkes råd for kristen enhed, at tiden var inde til at høre medlemskirkernes synspunkter på nogle af de konklusioner, dialogen er nået frem til vedrørende retfærdiggørelseslæren. Kirkerne er blevet bedt om at udtale sig m.h.t. reformationstidens fordømmelser om retfærdiggørelseslæren, som ifølge dialogens konklusion ikke rammer den romersk-katolske kirke i dag. Denne forespørgsel blev fremsendt til Det mellemkirkelige Råd, der bad sin teologiske arbejdsgruppe om at arbejde med forespørgslen. Med anledning både i Porvoo-aftalen og i Fælleserklæringen om Retfærdiggørelseslæren bad Det mellemkirkelige Råd om en drøftelse med biskopperne om, hvordan man kan behandle sådanne sager i en folkekirkelig sammenhæng. Mødet med biskopperne resulterede bl.a. i, at Fælleserklæringen om Retfærdiggørelseslæren er blevet sendt til høring hos biskopperne, og der vil efterfølgende blive afsendt svar fra Det mellemkirkelige Råd på forespørgslen fra Det lutherske Verdensforbund.

På mødet med biskopperne i november aftaltes det i øvrigt generelt, at Det mellemkirkelige Råd er ansvarlig for folkekirkens mellemkirkelige arbejde og for at behandle de henvendelser og spørgsmål, der bliver stillet til folkekirken bl.a. af de internationale kirkelige organisationer, folkekirken er medlem af. I sager, der berører læremæssige forhold, og som Rådet afgør skal behandles, beder Rådet biskopperne om at tage stilling til de læremæssige forhold, således at biskoppernes stillingtagen indgår som svar for så vidt angår det læremæssige.

Kirkelige aktiviteter i forbindelse med FNs sociale topmøde.

Under forberedelserne til FNs sociale topmøde, der fandt sted i København i marts 1995, blev MKR kontaktet af udenrigsministeriet, der op-

fordrede til, at MKR bidrog med etiske og spirituelle impulser i forbindelse med topmødet. Samtidig blev Rådet kontaktet af både Det lutherske Verdensforbund og Kirkernes Verdensråd, der begge var repræsenteret på topmødet som NGO-observatører og samtidig indgik i arrangementer på NGO Forum, der fandt sted parallelt med topmødet.

Det mellemkirkelige Råd accepterede udenrigsministeriets forslag om at bidrage med aktiviteter under topmødet, og Rådet inviterede kirkelige organisationer og menigheder til et samarbejde om kirkelige aktiviteter. Blandt andet arrangeredes på topmødets første dag en økumenisk gudstjeneste i Københavns Domkirke, ligesom en lang række kirker og organisationer under topmødet arrangerede særlige gudstjenester, foredrag, værksteder o.a. Der blev udgivet en folder, hvor de mange kirkelige tilbud blev bekendtgjort, og på NGO Forum arbejdede man fra alle sider af dansk kirkeliv sammen under navnet Den kulørte Kirke. Det mellemkirkelige Råds sekretariat var under topmødet lokalt sekretariat for både organisationer som Kirkernes Verdensråd og for enkeltmennesker, der ønskede oplysning om kirker og gudstjenester i byen.

Det mellemkirkelige Råds formand udpegedes som NGO-delegat i den danske delegation ved topmødet, mens Karsten Nissen og Ane Hjerrild indgik i Det lutherske Verdensforbunds delegation.

Kirkens arbejde med flygtninge og indvandrere

I 1994 arbejdede Rådet i samarbejde med stiftsudvalg og en række kirkelige organisationer med spørgsmålet om, hvilket kirkeligt arbejde der er i gang blandt flygtninge og indvandrere, og hvilke yderligere behov der er.

Som et resultat af disse drøftelser aftalte Rådet med cand.theol. Anne Paludan, at hun skulle udarbejde en rapport om dette emne. Anne Paludan afleverede rapporten i foråret 1995, og den blev forelagt til drøftelse på det årlige møde med stiftsudvalgene og senere udgivet.

I en efterfølgende drøftelse om, hvorvidt rapporten pegede på en nødvendig arbejdsindsats i Det mellemkirkelige Råd konkluderedes det, at arbejdet med flygtninge og indvandrere blev varetaget dels af mange af stiftsudvalgene, for den del af arbejdet der bedst varetages lokalt, dels af Tværkulturelt Center m.h.t. information om og inspiration til kir-

kens arbejde med flygtninge og indvandrere.
Johannes Andersen og Anne Paludan deltog i en konference om "Kirken og Kulturmødet – om kirkens møde med de etniske minoriteter i Danmark" arrangeret af Tværkulturelt Center.

Evangeliet og kulturerne

I slutningen af 1996 afholder Kirkernes Verdensråd verdensmissionskonference med hovedtemaet evangeliet og kulturerne, og medlemskirkerne er blevet opfordret til i deres sammenhæng at arbejde med dette spørgsmål og komme med bidrag til konferencen. I Danmark har denne opfordring givet anledning til, at en lang række organisationer arbejder sammen om en dansk studieproces, som gerne skulle foregå rundt omkring i menigheder og organisationer i løbet af 1996. Det mellemkirkelige Råd deltager i arbejdet, og har udpeget medlemmer af arbejdsgruppen om Kirkernes Verdensråd til at følge arbejdet. Det mellemkirkelige Råd har udpeget tre delegater til at deltage i verdensmissionskonferencen.

Deltagelse i de internationale organisationers arbejde

I januar gennemførte det samlede råd en studietur til det økumeniske center i Genève, hvor Rådet under besøget i Det lutherske Verdensforbund, Kirkernes Verdensråd og Konferencen for Europæiske Kirker fik en introduktion til organisationernes aktuelle arbejde og fik lejlighed til at drøfte arbejdsområder og muligheder for samarbejde. Under opholdet i Genève besøgte Rådet endvidere den danske menighed i Genève og deltog i en gudstjeneste og efterfølgende menighedsaften.

I årets løb har både Kirkernes Verdensråds og Det lutherske Verdensforbunds generalsekretærer besøgt Danmark. Begge besøg fandt sted i forbindelse med det sociale topmøde. Ishmael Noko fra LVF prædikede ved den økumeniske gudstjeneste. KVs generalsekretær Konrad Raiser var taler ved FNs topmøde. Under hans ophold i Danmark arrangerede MKR et offentligt møde, hvor Konrad Raiser talte om visionerne for Kirkernes Verdensråd frem til og efter 50 års jubilæet, der fejres ved generalforsamlingen i 1998.

I løbet af 1997 og 1998 afholdes generalforsamling i både Konferencen for Europæiske Kirker (KEK), LVF og KV, og MKR begyndte i

1995 forberedelserne hertil, først og fremmest arbejdet med at udpege delegater. Alle stiftsudvalg og folkekirkelige organisationer blev bedt om at indsende forslag til delegater til generalforsamlingerne med henblik på at sammensætte delegationerne så bredt som muligt.

Det lutherske Verdensforbund

Karsten Nissen, der er medlem af LVFs council, Christian Balslev-Olesen, der er medlem af kommissionen for "tjeneste i verden", og Ane Hjerrild, der er medlem af kommissionen for økumenisk samarbejde, deltog i juli i LVFs rådsmøde i Namibia. Karsten Nissen, der er formand for kommissionen Mission og Udvikling, har desuden deltaget i LVFs eksekutivkomitemøder i februar og juli.

Mary Holm-Larsen har deltaget i konference for kvinder som forberedelse til generalforsamlingen i 1997.

Mette Geil har deltaget i ledertræning for unge lutherske kvinder. Gadepræst Ellen Gylling deltog i en regional konsultation om "Urban Mission".

Henrik E. Frederiksen, Jørgen Kreiner-Møller og H. Hildebrandt-Nielsen deltog i nordisk konsultation om LVFs studieprojekt om Worship and Culture, og der udarbejdedes efterfølgende et indlæg som en del af det nordiske bidrag til studieprocessen.

Konferencen for Europæiske Kirker

Birgitte Thyssen, der er indvalgt i KEKs centralkomite som vicepræsident, har deltaget i centralkomite- og præsidiemøder i KEK, samt i møde med den økumeniske patriark i Genève. Birgitte Larsen har deltaget i møde i KEKs studiekomite.

I februar arrangerede KEK et møde for repræsentanter for medlemskirkerne for at drøfte KEKs økonomiske situation. Hans Peter Jakobsen og Ane Hjerrild deltog i dette møde.

KEK nedsatte senere en arbejdsgruppe på fire personer, som skulle gennemarbejde KEKs økonomi og struktur og fremkomme med forslag til centralkomiteen. Ane Hjerrild udpegedes til at deltage i ar-

bejdsgruppen.

Kirkernes Verdensråd

Peter Lodberg og Anna Marie Aagaard samt Ane Hjerrild deltog i Kirkernes Verdensråds centralkomitemøde i september.

Anna Marie Aagaard, som er en af KVs præsidenter, har desuden deltaget i eksekutivkomitemøde i Rumænien. Max Kruse har deltaget i møde i kommissionen for Sharing and Service.

Kirsten Busch Nielsen, der er medlem af plenarkommissionen for Faith and Order, har deltaget i møde for nordiske medlemmer af plenarkommissionen.

Nordisk Økumenisk Råd

I Nordisk Økumenisk Råd blev der afholdt årsmøde i Höör i juni. Fra Danmark deltog Anders Nørgaard, C. C. Jessen og Alice Pedersen. Fra sekretariatet deltog Ane Hjerrild og Klaus Meisner.

I nordisk informationskonference i Island i deltog Niels Thure Krarup og Klaus Meisner.

I nordisk flygtningekonsultation i Oslo i december deltog Anders Gadegaard.

I den nordiske arbejdsgruppe om "Lehrverurteilungen – kirchentrennend?" deltager Peder Nørgaard-Højen og Erik Kyndal som udpeget af MKR. Der har været afholdt to møder i arbejdsgruppen.

I januar arrangerede NØR fællesmøde for alle nordiske medlemmer af KVs og KEKs styrende organer. De danske medlemmer deltog, og alle medlemmer af KEK- og KV-arbejdsgrupperne var inviteret til at deltage.

Klaus Meisner deltog i oktober i møde for de nordiske mellemkirkelige sekretærer og ledende tjenestemænd i de nordiske lutherske kirker.

De nordiske medlemmer af KVs styrende organer var indbudt til en fællesnordisk konsultation omkring den proces, der foregår i KV og i medlemskirkerne op til generalforsamlingen om "A Common Vision

and Understanding". Konsultationens rapport blev sendt til KV som et bidrag til debatten, der følges op i 1996.
Rådet har påtaget sig værtskabet for den næste nordiske social-etiske konference, der finder sted i Danmark i 1996, hvor emnet bliver "Lokalmenigheden og dens rolle i det samfund, den er en del af". Der er nedsat en arbejdsgruppe med repræsentanter fra danske diakonale institutioner til at udarbejde program for konferencen.

NØR arrangerer en del nordiske konferencer om aktuelle og specielle teologiske emner, og invitationerne hertil har været udsendt til stiftsudvalgene.

Danske Kirkers Samråd

I DKS pågår en diskussion om struktur og arbejdsform efter de første fire års arbejde. Rådet har i den forbindelse haft en drøftelse om DKS, og der blev på Rådets møde i december udarbejdet et notat om DKS og MKRs ønske om samarbejde med de øvrige kirkesamfund i Danmark. I dette notat fastholdes det, at Rådet ser Danske Kirkers Samråd som et redskab til at fastholde og bevare folkekirkens forpligtelse til fællesskab, og til fortsat samtale og samarbejde med andre kirkesamfund i Danmark. Under de overordnede funktioner for DKS: dialog mellem kirkerne, samråd for gensidig orientering og samråd til behandling af problemer mellem kirkesamfundene skitserede Rådet nogle mulige arbejdsområder for DKS, ligesom MKRs forståelse af forholdet mellem DKS og medlemskirkerne blev uddybet.
Det mellemkirkelige Råd er nedsat under den forudsætning, at Rådet i dogmatiske og kirkepolitiske forhold ikke kan udtale sig på folkekirkens vegne, lige så lidt som nogen anden instans i folkekirken kan det.

Denne begrænsning med hensyn til MKRs egen funktion medfører i sig selv, at MKR ikke kan give rettigheder, som MKR ikke selv har, til nogen organisation.

Det mellemkirkelige Råd var imidlertid enigt om, at dette ikke medfører, at DKS ikke kan udtale sig i eget navn med reference til deres medlemskirker. Men enkeltmedlemmer af DKS må fortsat have krav på, at deres evt. uenighed i en sag skal fremgå.

Udenlandske kirkebesøg

Der har i årets løb været besøg af kirkefolk fra udlandet, både officielle delegationer, konferencedeltagere, sommerferiegæster fra østeuropæiske søsterkirker og enkeltpersoner. For alle besøg gælder det, at det har været tilstræbt, at gæsterne kom i kontakt med så mange og så forskellige mennesker i den danske folkekirke som muligt.

Der har bl.a. været besøg af den russisk ortodokse ærkebiskop Alexey fra Kasakhstan, af Jørgen Lollike, Ny Start i Øst, Norge, Gert Brendl, journalist fra nordtysk radio, af en delegation fra Tanzanias lutherske kirke, der ønskede at drøfte mulighederne for tættere samarbejde som kirker, af biskop Rumalshah fra den forenede anglikanske og lutherske kirke i Pakistan, og af en delegation fra den lutherske kirke i Thailand.

Sommerferiebesøgene fra Østeuropa, der har været arrangeret gennem de sidste seks år m.h.p. at give østeuropæiske kirkefolk en tiltrængt ferie og samtidig at skabe forbindelse mellem menigheder i Østeuropa og Danmark, synes ikke længere så nødvendige. Mange menigheder har på forskellig måde fået venskabsforbindelser, som de selv varetager, og for de østeuropæiske kirkefolk er rejsemulighederne langt større, end de tidligere var. De fleste af stiftsudvalgene har således meddelt, at de ikke længere er interesserede i at deltage i denne besøgsordning. I 1995 var dog et mindre antal familier, først og fremmest fra Rumænien og fra de baltiske lande, ved formidling af MKR inviteret på ophold i danske menigheder.

Bilaterale kontakter med kirker

Med udgangspunkt i, at Rådet modtager et stigende antal henvendelser fra kirker rundt omkring i verden med ansøgning om nærmere forbindelse eller med anmodning om støtte til konkrete opgaver, har Rådet haft en drøftelse af, hvordan disse henvendelser kan behandles.
I stort omfang videresendes disse henvendelser til stiftsudvalgene, til Folkekirkens Nødhjælp eller missionsselskaber, mens en stor del må besvares med et afslag under henvisning til samarbejdet i de internationale organisationer.

Deltagelse i møder, bispevielser m.m.

Formanden deltog i bispevielse i den romersk katolske kirke i Danmark og i bispevielse af biskoppen over Fyens stift. Formanden deltog ligeledes i årsmødet for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer.
Det er efterhånden fast praksis, at de studerende på Pastoralseminariet i København aflægger besøg i Det mellemkirkelige Råd, hvor formanden fortæller om Rådets arbejde.

Knud Sørensen deltog i den norske kirkes kirkemøde i Bergen i november, og Verner Bruhn deltog i den norske kirkes fejring af 1000-året i Moster i juni 95.

I generalsynoden for Vereinigte Evangelisch-Lutherische Kirche Deutschlands deltog den danske præst i Hamburg, Henrik Fossing.

I Church of Scotlands synode i maj deltog Betty Grønne som udpeget af det mellemkirkelige stiftsudvalg i Århus.

I Nordisk-Tysk Kirkekonvent, der fandt sted i Norge, deltog Vincent og Edel Lind, Finn Rosenberg, Anders Nørgaard og Søren Due.
De tre danske repræsentanter i konventsstyrelsen deltog i konventsmøde i Berlin i december.
Det mellemkirkelige Råd har påtaget sig værtsskabet for Nordisk Tysk Kirkekonvent i 1997.

Ved Det Danske Missionsselskabs repræsentantskabsmøde i januar deltog C.C. Jessen og Knud Sørensen.

I Danske Kirkedage deltog Paul Kofoed Christiansen som repræsentant for MKR.

I konsultation i september i Liebfrauenberg om det fremtidige arbejde for de kirker, der ikke er medlemmer af hverken Porvoo, Meissen eller Leuenberg fællesskaberne, deltog Henning Thomsen som udpeget af MKR. Desuden deltog Erik Kyndal som udpeget af biskopperne.

Dansk Diakoniråd og Folkekirkens Nødhjælp arrangerede den 3.

Østersø-Diakoni-Konference i september på Liselund, og havde deltagelse fra de fleste østeuropæiske og en del vesteuropæiske lande. Efter konferencen var de østeuropæiske deltagere gæster i forskellige danske menigheder, hvortil stiftsudvalg havde været behjælpelig med at skaffe kontakter. Sekretariatschefen deltog i planlægningsarbejdet og holdt foredrag ved konferencen.

Rådet har påtaget sig værtskabet for næste nordiske gudstjenestekonference i april 1996 og har nedsat en arbejdsgruppe til forberedelse af konferencen bestående af Olav Lindegaard, Leif Evald, Holger Villadsen, Ole Brinth og Verner Bruhn.

Møde med stiftsudvalgene

Det årlige møde med stiftsudvalgene fandt sted i maj i Snoghøj. Programmet for mødet var tilrettelagt i samarbejde med stiftsudvalgene i Lolland-Falster og Aalborg. Anne Paludan holdt hovedforedraget om kirkens arbejde blandt flygtninge og indvandrere.
Desuden berettede formanden om arbejdet i Det mellemkirkelige Råd, og der var drøftelse om lokal-økumeni efter oplæg af Charlotte Nyberg og Edith Aller.

De økumeniske Efterårsmøder

Det mellemkirkelige Råd indgår i indbyderkredsen for de økumeniske efterårsmøder sammen med Folkekirkens Nødhjælp, Dansk Missionsråd, Det økumeniske Fællesråd, Danske Kirkers Samråd, Bibelselskabet og Frikirkerådet. Det økumeniske Efterårsmøde blev afholdt den første weekend i november på Nyborg Strand med temaet Evangeliet og Kulturerne i dagens Danmark. Biskop Lesslie Newbigin var hovedtaler på efterårsmødet.
Det mellemkirkelige Råd stod for det praktiske arrangement.

Udgivelser i 1995

Den danske højmesse og ritualer for de kirkelige handlinger på engelsk, tysk, fransk, spansk og serbo-kroatisk.

Porvoo-kompendium – samling af artikler fra debatten om Porvoo-Erklæringen.

Kirken og de fremmede – rapport af Anne Paludan om kirkens arbejde blandt flygtninge og indvandrere.

Der er udsendt seks numre af Nyt fra Det mellemkirkelige Råd, og 10 numre af Church News from Denmark redigeret af Gunnar Martin Nielsen. Fra august 1995 bringes Church News desuden på InterNet.

Arbejdet i Råd og arbejdsgrupper

Der har i årets løb været afholdt seks møder i Rådet. Rådsmøderne finder sted med ca. to måneders mellemrum.

På Rådets møde i marts gav Niels Holm og Niels Thure Krarup oplæg om deres forståelse af og ønsker om mellemkirkeligt arbejde, og Rådet havde lejlighed til at drøfte emnet.
Ved rådsmødet i marts havde Rådet ligeledes lejlighed til sammen med KEK-arbejdsgruppen at møde KEKs præsident, domprovst John Arnold, der gav et oplæg om KEKs arbejde og situation efterfulgt af drøftelse med medlemmerne.

Ved decembermødet var der lejlighed til en drøftelse om NØRs arbejde og økonomi med formanden, biskop Even Fougner, Norge, og NØRs direktør, Gunnel Borgegård. Også NØR-arbejdsgruppens medlemmer deltog i denne drøftelse.

I begyndelsen af året vedtog Rådet forretningsorden og reviderede vedtægterne. Vedtægterne er optrykt andetsteds i årbogen.

Formand, næstformand og kasserer udgør Rådets formandskab, der forbereder rådsmøderne.

I de nedsatte arbejdsgrupper har der været afholdt følgende møder:
Arbejdsgruppen om Kirkernes Verdensråd har afholdt tre møder, arbejdsgruppen om Det lutherske Verdensforbund har afholdt fire møder, arbejdsgruppen om KEK fem møder, og arbejdsgruppen om NØR fire møder. Den teologiske arbejdsgruppe har afholdt to møder, hvor først og fremmest spørgsmålet om Fælleserklæringen om Retfærdiggørelseslæren har været på dagsordenen.

Endelig var der i første halvdel af året to møder i det nedsatte flygtningeudvalg. Udvalget blev nedlagt, efter at rapporten om Kirken og de

fremmede var afleveret. Rådet udpegede dog et medlem fra den hidtidige arbejdsgruppe om flygtninge og indvandrere, Johannes Andersen, til at følge arbejdet i Tværkulturelt Center.

Informationsudvalget, der er ansvarlig for alle udgivelser, har afholdt seks møder.

Alle arbejdsgrupper indstiller til Rådet vedrørende det arbejdsområde, de er nedsat til at følge.

Sekretariatet

Det mellemkirkelige Råds sekretariat har til huse i Vestergade 8, 1. sal, København K.

Der er fire heltidsstillinger i Rådets sekretariat, og de besættes på følgende måde:
Sekretariatschef, pastor Ane Hjerrild.
Akademisk medarbejder, cand. theol. Klaus Meisner.
Sekretær Birgit Kaiser.
Sekretær og regnskabsfører Susanne Bak Knudsen.
Fra den 1.3.95.- 29.2.96 har kontorassistent Hanne Larsen været ansat i sekretariatet under jobtræningsordning med Københavns Kommune.

Gennem Dansk Flygtningehjælp fik Rådet tilknyttet en praktikant. Indtil august var Oliver Koprivica, der er flygtning fra eks-Jugoslavien, i praktik i sekretariatet to dage om ugen. Han har nu fået fast ansættelse ved postvæsenet.

Frivillige medarbejdere løser en del af sekretariatets arbejdsopgaver i samarbejde med de ansatte:
Agnes Edinger ordner og katalogiserer bibliotekets bøger, ajourfører adresseliste og ordner tidsskriftarkivet, mens Kirsten Holm ordner udklipsarkivet.

Medlemmer af Råd, arbejdsgrupper, udvalg, organisationer m.v.

I 1995 har sammensætningen været følgende:

Rådsmedlemmer:

Britta Schall Holberg, formand, valgt fra Fyens stift.

Anders Gadegaard, næstformand, valgt fra Københavns stift.
Johannes Andersen, kasserer, valgt fra Lolland-Falster stift.
Alice Brask, valgt fra Århus stift.
Verner Bruhn, valgt fra Ribe stift.
Paul Kofoed Christiansen, valgt fra Roskilde stift.
Niels Holm, udpeget af kirkeministeren.
Hans Peter Jakobsen, valgt fra Haderslev stift. Under sygemelding for Hans Peter Jakobsen fra oktober indtrådte Kirstine Møller Sørensen som suppleant.
Carl Christian Jessen, indtil oktober, valgt fra Aalborg stift.
Edith Aller, valgt fra Ålborg Stift fra oktober.
Niels Thure Krarup, valgt fra Viborg stift.
Erik Norman Svendsen, udpeget af kirkeministeren.
Knud Sørensen, valgt fra Helsingør stift.

Nedsatte arbejdsgrupper
Arbejdsgruppe til behandling af modtagne invitationer, ansøgninger og andre aktuelle sager:
Verner Bruhn, Paul Kofoed Christiansen og indtil oktober C.C. Jessen. Derefter Knud Sørensen. (Sekretær Ane Hjerrild).

Informationsudvalg:
Britta Schall Holberg, Verner Bruhn, Niels Thure Krarup og Knud Sørensen. (Sekretær Klaus Meisner).

Arbejdsgruppe om Kirkernes Verdensråd:
Anders Gadegaard (formand), Erik Norman Svendsen, Peter Lodberg, Anna Marie Aagaard, Max Kruse, Kirsten Busch Nielsen og Kaj Elkrog. Desuden deltager Det økumeniske Fællesråds generalsekretær Holger Lam som kommitteret medlem. (Sekretær Ane Hjerrild).

Arbejdsgruppe om Det lutherske Verdensforbund:
Paul Kofoed Christiansen (formand), Niels Thure Krarup, Karsten Nissen, Erik Hübertz, Christian Balslev-Olesen, Mette Geil og Ann Elisabeth Skov. (Sekretær Ane Hjerrild).

Arbejdsgruppe om Konferencen for Europæiske Kirker:
Hans Peter Jakobsen (formand), Johannes Andersen, Birgitte Thyssen, Birgitte Larsen, Karsten Fledelius. Under Hans Peter Jakobsens sygdom indtrådte Knud Sørensen som suppleant. (Sekretær Klaus Meisner).

Arbejdsgruppe for Nordisk Økumenisk Råd:
Carl Christian Jessen (formand) indtil oktober, fra december Edith Aller (formand), Alice Brask, Alice Pedersen, Anders Nørgaard og Kirsten Clement. (Sekretær Klaus Meisner).

Den teologiske arbejdsgruppe:
Niels Holm (formand), Anders Gadegaard, Agnete Brink og Niels Henrik Gregersen. (Sekretær Ane Hjerrild).

Flygtningeudvalg, indtil august 95:
Knud Sørensen, Johannes Andersen, Anne Paludan. (Sekretær Ane Hjerrild).

Medlemmer, observatører og ansatte i nationale og internationale kirkelige organisationer og udvalg:

Kirkernes Verdensråd:
Centralkomiteen: Peter Lodberg.
Præsident: Anna Marie Aagaard.
Sharing and Service (Unit IV): Max Kruse.
Commission for Faith and Order: Kirsten Busch Nielsen.

Peter Williams er ansat som fotograf.

Det lutherske Verdensforbund:
Council: Karsten Nissen.
Commission on Ecumenical Affairs: Ane Hjerrild.
Commission on World Service: Christian Balslev-Olesen.
Luthersk-ortodokse læresamtaler: Anna Marie Aagaard.

Viggo Mortensen er ansat som leder af afdelingen Theology and Studies.
Johan Balslev er ansat som leder af katastrofeafdelingen under World Service.
Uffe Torm er ansat som eksekutivsekretær for Project Coordination and Administration i afdelingen for Mission and Development.
Kirsten Bendixen er ansat som sekretær for rådsarrangementer.

Konferencen for Europæiske Kirker:
Centralkomiteen: Birgitte Thyssen.
Studiekomiteen: Birgitte Larsen.

Nordisk Økumenisk Råd:
Styrelsen: Carl Christian Jessen (efter juni suppleant i styrelsen indtil oktober 95).
Medlemmer af Rådet: Carl Christian Jessen, Alice Pedersen og Anders Nørgaard. Efter december er C.C. Jessen afløst af Edith Aller.
Nordisk arbejdsgruppe om Lehrverurteilungen: Peder Nørgaard-Højen og Erik Kyndal.
Samarbejdsgruppe om ti-året for kirkernes solidaritet med kvinder: Alice Pedersen.

Leuenberg Læresamtaler:
Henning Thomsen.

Nordisk-Tysk Kirkekonvents styrelse:
Finn Rosenberg. (Vincent Lind er udpeget af biskopperne, og fra Folkekirkens Nødhjælp er udpeget Anders Nørgaard.)

Danske Kirkers Samråd:
Hans Peter Jakobsen og indtil maj Knud Sørensen. Efter maj Verner Bruhn. Under Hans Peter Jakobsens sygdom indtrådte Anders Gadegaard som suppleant for denne.

Det danske Bibelselskabs repræsentantskab:
Britta Schall Holberg.

Observatør i Dansk Missionsråd:
Knud Sørensen.

Styrelsesmedlemmer i Folkekirkens Nødhjælp:
Alice Brask og Paul Kofoed Christiansen.

Regnskab 1995

ved Rådets kasserer, Johannes Andersen og regnskabsfører Susanne Bak Knudsen

Resultatopgørelse for regnskabsåret 1995:

	Regnskab 1995 kr.	Budget 1995 1000 kr.	Regnskab 1994 1000 kr.
Udgifter			
Udadvendt virksomhed	1.065.071	1.065	1.134
Kontingenter	1.113.000	1.113	1.023
Sekretariat	1.549.638	1.703	1.613
Rådets omkostninger	240.756	264	291
Henlæggelser	130.000	0	0
Udgifter i alt	4.098.465	4.145	3.961
Indtægter			
Tilskud, Finansloven	600.000	600	600
Tilskud, Fællesfonden	3.350.000	3.350	3.198
Fonde og kollekter	21.687	25	18
Tips- og lottomidler	75.000	50	120
Renteindtægter (andel 1/3)	6.434	5	7
Anvendt af Henlæggelser	50.000	50	12
Anvendt af Kapitalkonto	65.000	65	15
Indtægter i alt	4.168.121	4.145	3.970
Resultat	**69.656**	**0**	**9**

Overskuddet overføres til kapitalkonto.

Indtægter

Bemærkninger til nogle regnskabsposter:
Tilskuddet fra Finansloven til Folkekirkens internationale arbejde kr. 600.000 er uændret.

Tilskud fra Fællesfonden (Landskirkeskatten) kr. 3.350.000 i henhold til Kirkeministeriets godkendelse af årsbudget. Dette udgør en stigning på kr. 152.000 = 4,75%.
Tips- og Lottomidler (efter ansøgning) kr. 75.000.
Forbrug af Henlæggelser kr. 50.000.
Forbrug af Kapitalkonto kr. 65.000.
Årsregnskabet slutter med et reelt overskud på kr. 4.656.

Udgifter

Udadvendt virksomhed
har et merforbrug i forhold til regnskabet 1994 på kr. 31.066 = 3%.

Bidrag til kommende generalforsamlinger	kr. 192.000
Deltagelse i konferencer og læresamtaler	kr. 351.281
Konto til kommende generalforsamlinger	kr. 100.000

Informationsvirksomheden
udgør en stigning i forhold til 1994 på kr. 70.058 = 65,4%, idet Rådet har besluttet at styrke den informative del af dets virksomhed. Bl.a. udgives Church News nu også på Internet.

Bogen om Den danske Folkekirke på engelsk er afskrevet med kr. 10.000. Rådet har besluttet, at bogen også skal oversættes til tysk og har derfor henlagt kr. 30.000 til trykningen i 1996.

Salg af publikationer i 1995 er fordelt således:

Årbøger	kr. 18.800
Verner Bruhns bog	kr. 2.606
Højmesseritualer	kr. 45.615
Porvoo-kompendium	kr. 50.530
Anne Paludans rapport	kr. 3.520
	kr. 121.071
Saldo af lagerværdi pr. 31.12.95	kr. 67.560

Kontingenter
Det samlede beløb er forøget med kr. 90.000 = 8,8% til kr. 1.113.000, der fordeler sig således:

Det lutherske Verdensforbund	kr.	420.000
Kirkernes Verdensråd	kr.	420.000
Konferencen for Europæiske Kirker	kr.	110.000
Nordisk Økumenisk Råd	kr.	100.000
Danske Kirkers Samråd	kr.	63.000

Finanslovens tilskud til internationalt arbejde kr. 600.000 og Fællesfondens andel kr. 513.000 har dækket bidraget til kontingenter.

Sekretariatet
er personalemæssigt fortsat på sit hidtidige niveau.
I forhold til regnskabet 1994 udgør huslejen en stigning på kr. 10.671 = 3,55%. Stigningen for lønudgifter udgør kr. 4.582 = 0,45%. Den lave stigning i lønudgifter skyldes bl.a., at der i 1994 var udbetaling af feriegodtgørelse i forbindelse med stillingsfratræden.

Husleje, lys, varme og rengøring	kr.	304.978
Kontorhold, revision m.m.	kr.	156.257
Lønninger	kr.	1.012.900
Fornyelse af kontormaskiner/inventar	kr.	25.503
Konto til fornyelse af kontormaskiner	kr.	50.000

Rådets omkostninger
Honorarerne er fra valgperiodens begyndelse forhøjet med 5% gældende for hele perioden.

Honorar til formand	kr.	52.500
Honorar til næstformand	kr.	15.750
Honorar til kasserer	kr.	15.750
Rådsmedlemmers møde- og rejseudgifter	kr.	88.709
Arbejdsgrupper vedr. internationale org.	kr.	68.047

Henlæggelser
Rådet vedtog henlæggelser for i alt kr. 168.500, der fordeles således:

Delegationsrejser	kr.	100.000
Bogudgivelse	kr.	30.000
Kopimaskine	kr.	30.000
Lønefterbetaling til sekretariatschef	kr.	8.500

Kapitalkonto

I henhold til budgettet er der forbrugt kr. 65.000 af Kapitalkontoen. Årets regnskabsmæssige resultat på kr. 69.656 er tilgået kontoen. Saldo ved årets slutning kr. 252.686.

Status

Rådets egenkapital udgør kr. 996.765 og er forøget med kr. 181.000. Egenkapitalen er sammensat således:

Henlæggelser	kr. 314.079
Konto til fornyelse af kontormaskiner	kr. 280.000
Konto til kommende generalforsamlinger	kr. 150.000
Kapitalkonto	kr. 252.686

VEDTÆGT

for Det mellemkirkelige Råd, nedsat i henhold til Lov om folkekirkens økonomi af 1. juni 1994 (Folkekirkens deltagelse i mellemkirkeligt arbejde m.v. – jf. Kirkeministeriets bekendtgørelse af 4. juli 1994) samt kirkeministeriets bekendtgørelse nr. 891 af 23. november 1993, kap. 2.

§ 1

Rådets navn er Den danske Folkekirkes mellemkirkelige Råd (Det mellemkirkelige Råd).
Rådets hjemsted er Københavns kommune.

§ 2

Rådet har til opgave at varetage folkekirkens mellemkirkelige opgaver på landsplan, herunder tage stilling til folkekirkens medlemskab af nationale og internationale kirkelige organisationer. Rådets formål er at støtte, formidle og samordne folkekirkens mellemkirkelige kontakter såvel herhjemme som i udlandet og i den forbindelse arbejde for, at arbejdet får et så bredt folkekirkeligt sigte som muligt.
Rådet er, når det ønskes og efter aftale med de mellemkirkelige stiftsudvalg, disse behjælpelig med deres mellemkirkelige arbejde. Det mellemkirkelige Råd har ikke synodal karakter og således ingen kompetence til at udtale sig om kirkepolitiske eller dogmatiske spørgsmål på folkekirkens vegne.

§ 3

Rådet består af 12 medlemmer, hvoraf de 10 er valgt med en repræsentant fra hvert af de 10 stiftsudvalg. 2 medlemmer udpeges af kirkeministeren blandt folkekirkens biskopper.
Rådet kan efter behov supplere sig med kommitterede sagkyndige uden stemmeret.

§ 4

Rådet konstituerer sig på sit første møde, der så vidt muligt finder sted

inden funktionsperioden begynder, med formand, næstformand og kasserer gældende for stiftsudvalgenes funktionsperiode.
Rådets formand, næstformand og kasserer udgør Rådets formandskab.
Formandskabet forbereder rådsmøder, herunder udarbejdelse af oplæg til drøftelse og indstillinger vedrørende årsbudget.
Kassereren påser, at der udarbejdes kvartårlige balancer og budgetopfølgninger til brug for Rådets arbejde. Derudover har kassereren ansvar for den endelige udformning af udkast til årsbudget og årsregnskab.
Formand og næstformand tegner Det mellemkirkelige Råd i forening.
Rådet kan fastsætte honorar for varetagelsen af dets arbejdsopgaver.
Rådets medlemmer får udbetalt godtgørelse for deres deltagelse i henhold til statens takster for tjenesterejser.

§ 5

Rådet træffer sine beslutninger i rådsmøder.
Rådet indkaldes af formanden mindst fire gange årligt.
Hvis et medlem af Rådet får forfald i et tidsrum, der skønnes at blive af mindst to måneders varighed, eller hvis et medlem valgt af et stiftsudvalg udtræder af Rådet i funktionsperioden, er det stiftsudvalg, hvorfra den pågældende er valgt, berettiget til at udpege en suppleant.
Rådets sekretariat ledes af en sekretariatschef, som forestår sekretariatets daglige drift. Sekretariatschefen ansættes af kirkeministeren efter indstilling fra Rådet.
Inden for den økonomiske ramme, som godkendes af kirkeministeren, ansætter Rådet sit øvrige personale efter indstilling fra sekretariatschefen.
Rådet kan udarbejde retningslinjer for arbejdsgangen i forholdet mellem Råd og sekretariatschef for de sager, der hører under Rådets virksomhed. Sådanne retningslinjer udarbejdes som bilag til forretningsordenen. Retningslinjerne skal være vedtaget på et rådsmøde med stemmeflerhed.

§ 6

Regnskabsåret er kalenderåret.
Rådet udarbejder inden hvert års 1. april et budget for det kommende

regnskabsårs udgifter samt de indtægter, der kan søges og forventes som tilskud til Rådets arbejde fra fonde, foreninger, private, tipsmidler o.l.
Budgettet indsendes til kirkeministeriet til godkendelse.
Der udarbejdes et regnskab, der skal forelægges Rådet til godkendelse på et ordinært rådsmøde efter regnskabsårets slutning. Regnskabet godkendes og underskrives af Rådets medlemmer.
Regnskabet revideres af en statsautoriseret revisor, valgt på det årlige budgetmøde. I tilfælde af, at Rådet ønsker at skifte revisor, ansættes og afskediges revisor efter forud opnået godkendelse fra kirkeministeriet.
Efter vedtagelsen i Rådet og efter kirkeministerens godkendelse sendes Rådets budget og regnskab til stiftsudvalgene til orientering.

§ 7

Der føres beslutningsprotokol over Rådets møder. Protokollen godkendes og tiltrædes ved medlemmernes underskrift.
Efter godkendelsen sendes kopi af protokollen til de mellemkirkelige stiftsudvalg.

§ 8

Rådet udpeger eller nominerer repræsentant(er) til organisationer m.v., hvortil folkekirkens forbindelse varetages af Det mellemkirkelige Råd i henhold til de vedtægter og bestemmelser, der er gældende for den pågældende organisation. Det udpegede medlem/den udpegede repræsentant er pligtig til at rapportere til Rådet om og fra møder i den pågældende organisation om væsentlige forhold, hvori der ikke er pålagt tavshedspligt. I den pågældende organisation indgår medlemmet som forpligtet på at varetage Rådets interesser, men medlemmet tegner ikke Rådet og kan ikke pålægges bundet mandat i sager af dogmatisk eller kirkepolitisk karakter.
Rådet fastlægger reglerne for refusion af udgifter til deltagelse i møder i organisationer, hvortil der er udpeget medlemmer.

§ 9

Ændring af vedtægten kan ske efter vedtagelse på to hinanden følgende rådsmøder med mindst en måneds afstand, når 9 ud af de 12 medlemmer stemmer herfor.

Det mellemkirkelige Råds vedtægt er trådt i kraft første gang d. 9. juni 1990.
Ændring af vedtægten er sket efter vedtagelse på rådsmøde d. 25. januar 1995 og d. 14. marts 1995.